

MASTEROPPGAVE

Emnekode: PE323L

Navn: Aina Kristindatter Hammer

Opplevd og ønsket støtte hos voksne som
stammer

Dato: 14.05.2022

Totalt antall sider: 63

Opplevd og ønsket støtte hos voksne som stammer

Forord

To år med studier på Nord Universitet i Bodø avsluttes med denne oppgaven. Midt i en pandemi ble det mange zoom foredrag, men med engasjement for faget, og gode forelesere fungerte det helt fint.

Jeg vil takke mine 3 informanter for at de stilte opp og delte tanker og opplevelser med meg.

Jeg vil takke veileder Hilda Sønsterud for faglig innspill og tilbakemelding.

Takk til min sønn Linas som korrekturleste oppgaven, og en takk til resten av min familie som har vist stor tålmodighet til meg.

Jeg vil også takke mine medstudenter Line og Christin for mange gode faglige samtaler.

Sammendrag

Dette er ei kvalitativ masteroppgave ved Nord Universitet, fakultet for lærerutdanning, kunst og kultur. Formålet med denne studien var å få et innblikk i hva tre voksne personer som stammer opplever kan være hjelp og støtte fra nærpersoner og fra fagpersoner, og om de har hatt støtte i barndommen. For å finne svar på problemstillingen ble det brukt semistrukturert intervjuemetode. Oppgaven har denne problemstilling:

-Hva opplever voksne personer som stammer er, og har vært, god støtte fra nærmiljøet og fagpersoner? Og har de fått den hjelpen de eventuelt følte de hadde behov for i barndommen?

Og med 2 forskerspørsmål:

-Hvordan best bli støttet av nærpersoner?

-Hvordan best bli støttet av fagpersoner?

I undersøkelsen kom jeg frem til at det er fire hovedfunn, der nøkkelord er:

1. -Tidlig innsats
2. -Veiledning til foreldre og nærmiljø,
3. -Selvaksept og opparbeidet trygghet
4. -Tverrfaglig samarbeid

Funnene i studien viser at informantene som deltok i studien ikke hadde hatt noen støtte av betydning i barne- og ungdomstid, og veiledning til familie og nærmiljø har vært fraværende. Som voksen har alle tre opparbeidet seg en trygghet og selvtillit, og ingen av informantene følte at de hadde noen behov for ekstra støtte. Alle tre mente derimot at det hadde vært til stor nytte hvis de hadde fått hjelp fra nærpersoner og fagpersoner i barne -og ungdomsår med å håndtere stammingen.

Abstract

This is a qualitative master`s thesis at the North University , Faculty of teachers education, art, and culture. The purpose of this study was to gain an insight on what three adults that stutter experience as good help and support from people close to them and professionals, and if they have had support in their childhood. To find answers to this issue a semi structured interview method was used. The assignment had this thesis question:

-What does adults who stutter experience is , and has been , good support from the people close to them and professionals, and have they recieved the help they potentially felt they had the need for during childhood?

And with two scientific questions:

-How to best get support from people close to you?

-how to best get support from professionals?

In this study i reached the conclusion that there are four main discoveries where keywords are:

1. Early efforts
2. Guidance to parents and people close to you
3. Self acceptance and accumulated safety
4. Interdisclipinary cooperation

The finds in this study show that the informants that participated in the study had not had any significant support in their childhood and youth, and guidance from family and people close to them has been lacking. As adults all three have accumulated self confidence and safety. And none of the informants felt they needed any additional help. All three had the opinion however that it had been of great benefit to get help from family, and proffesionals at an early age.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	7
1.1 Innledning.....	7
1.2 Aktualisering av tema.....	7
1.3 Presentasjon av tema.....	8
1.4 Problemstilling.....	9
1.5 Avgrensing av oppgaven.....	9
1.6 Formålet med oppgaven.....	9
1.7 Oppgavens disposisjon.....	10
1.8 Teorigrunnlag for oppgaven.....	10
2 Teoretisk forankring	11
2.1 Definisjon.....	11
2.2 Utviklingsmessig stamming.....	12
2.3 Årsaker.....	14
2.4 Forklaring.....	15
2.5 Michael Palin Centre.....	16
2.6 Livskvalitet.....	17
2.7 I jobbsammenheng.....	18
2.8 Kartlegging og tiltak.....	20
2.9 Elever i skolen.....	21
2.10 Voksne som stammer.....	23
3. Metodiske overveielser	25
3.1 Valg av metoder og forskningsprosess.....	25
3.2 Kvalitativ forskningsmetode.....	25
3.3 Hermeneutisk og fenomenologisk vitenskapsteoretisk retning.....	26
3.4 Design.....	27
3.5 Foskningsetikk.....	27
3.6 Intervjuguiden.....	28
3.7 Prøveintervju.....	28
3.8 Gjennomføring av intervjuet.....	29
3.9 Transkribering.....	30
3.10 Analyse.....	31
3.11 Reliabilitet og validitet.....	31

4 Resultater	32
4.1 Presentasjon av informanter og funn.....	32
4.2 Stammehistorie.....	32
4.3 Hjelp og støtte.....	35
4.4 Hjemmet er den viktigste arenaen.....	36
4.5 Tilrettelegging i jobbsammenheng.....	36
4.6 Andres reaksjon.....	37
4.7 Hjelp og støtte i barnehage og skole.....	40
4.8 Hjelp fra fagpersoner.....	40
4.9 Funns.....	42
4.10 Hjelp og støtte i barne- og ungdomstid.....	42
4.11 Veiledning til nærmiljø.....	43
4.12 Selvaksept.....	44
4.13 Tverrfaglig samarbeid.....	44
5 Drøfting	45
6 Avslutning	46
6.1 Refleksjoner.....	46
6.2 Oppsummering.....	47
6.3 Videre studier.....	47
7 Kilder	49
Vedlegg 1: Informasjon og samtykkeskjema	54
Vedlegg 2: Intervjuguide	58
Vedlegg 3: NSD	59

1 Innledning

1.1 Innledning

Prosjektet er en masterstudie ved Nord universitet, Fakultet for lærerutdanning, kunst og kultur, og hvor jeg ønsker å undersøke hva personer som stammer vurderer som god støtte, og om de opplever å ha fått, og får den støtten de eventuelt kunne tenke seg tilknyttet stammingen. Et overordnet mål er å finne ut hvordan jeg i min fremtidige jobb som logoped, kan legge til rette for en best mulig oppfølging for personer som stammer.

Jeg har i mitt nærmiljø personer som stammer, og de har snakket om at de kunne ha ønsket at de hadde fått mer hjelp og støtte både fra fagpersoner og i nærmiljøet, foreldre, skole, barnehage. Dette førte til at jeg ble nysgjerrig og ønsket å se nærmere på hva som opplevdes som god støtte for personer som stammer. Og om de hadde fått noen støtte fra nærpå personer eller fagpersoner i oppveksten.

En annen grunn til at jeg ønsket å se nærmere på stammebehandling, var at vi gjennomgikk et kurs i regi av Michael Palin Center for stammebehandling, og i deres program har de blant annet fokus på foreldreinvolvering og foreldrestøtte. Jeg synes det var interessant å se hvor mye de involverte foreldrene, og hvor god veiledning de fikk om temaet stamming.

Veiledningen førte til at de hadde en bedre mulighet til å støtte og hjelpe barnet i hverdagen. I dette prosjektet har jeg valgt å bruke kvalitativ forskningsmetode for å prøve å finne fram til de svarene jeg søker. Det ble valgt fenomenologisk tilnærming. Leseren får et innblikk i hvilke subjektive tanker, ønsker og erfaringer tre voksne personer som stammer har gjort seg. Ved å bruke et semistrukturert intervju, kunne jeg stille oppfølgingsspørsmål, og dermed få mer utfyllende svar.

1.2 Aktualisering av tema

Mennesket er det eneste i dyreriket som kan kommunisere med et avansert språk, der vi kan utveksle tanker, og forme språk ut fra et komplekst system (Lind og Kristoffersen, 2014, s. 11). Språkutviklingen starter allerede når barnet er født, og det begynner å bruke stemmen sin med gråt (Johansson, 2001, s. 11).

Språket regnes som et viktig redskap både interaktivt, kollektivt, og på et individuelt nivå (Witteck, 2012, s. 91). I følge regjeringen.no (21.10,2021) skal alle barn og ungdom sikres gode og trygge oppvekst og levevilkår. Alle skal ha likeverdige tilbud og muligheter, og med hensyn til kvalitet i barnehage sier de videre at en trygg og god barnehage skal gi alle barn mulighet til å utvikle språklige og sosiale ferdigheter. Gode kommunikasjonssevner og et godt

utviklet språk, er viktig for å kunne delta i læring og utvikling. Ny rammeplan legger vekt tidlig innsats, og at alle barn skal få god språkstimulering i barnehagen. Alle barn skal bli sett og få god oppfølging ut fra sine behov. Med dette ønsker man å sikre at for barn som trenger ekstra oppfølging, settes det inn ekstra hjelp og støtte for å minske risikoen for senere vansker og sosial ulikhet, det dreier seg om holdninger og vilje til å ta ansvar, og gripe inn og gjøre noe med det hvis man registrerer at barnet strever med språket (Befring og Tangen, 2012, s. 564). Det å kunne mestre språket er ofte en forutsetning for å kunne delta i samtaler, føle at man har innflytelse, og få tydeliggjort sine meninger (Albrigtsen et al., 2017, s.164). Språket fungerer som et kontaktmedium mellom barnet og menneskene som omgir barnet (Wittek, 2012, s. 100), og er ifølge Lind og Kristoffersen (2014) et av de viktigste verktøyene som mennesket har for å kunne ha mulighet til å forstå seg selv, andre mennesker, og for å skjønne seg på den verdenen vi bor og lever i.

1.3 Presentasjon av tema

Stamming er en taleflytvanske som forekommer i alle deler av verdenen på tvers av religioner, kulturer, og sosiale lag. Det er en vanske som kan påvirke forskjellige aspekter, som for eksempel i sosiale sammenhenger. Stamming oppleves forskjellig fra person til person (Kelman og Nicholas, 2020, s. 2) og kan for noen oppleves som en hindring og kan påvirke personens delaktighet i sosiale og kommunikasjons sammenhenger (Hartelius, Nettelblatt, Hammarberg, 2008, s. 446). Vi går ut ifra at stamming har et nevrologisk opphav, men vi vet også at stammingen kan påvirkes av andre forhold som motoriske, språklige, emosjonelle og sosiale (Statped, 2020). Stamming kan oppfattes negativt for lytteren med hensyn til at det forstyrrer regler for hvordan man kommuniserer, og det kan oppstå en barriere eller hindring i samtalen. I noen situasjoner kan det oppfattes som et kommunikasjonsproblem (Hjelmervik et al., 2010, s., 65). Rygvold og Ogden (2017) forteller at for en stor del av de som stammer går det over av seg selv, men for noen utvikler det seg til å bli mer avansert stamming, og dette kan igjen føre til at skolegang og yrkesvalg blir påvirket.

I en studie av Olsen og Sønsterud (2017) publisert i boken «ord til Besvær», kom det frem at å oppleve kontroll er viktig for mange voksne som stammer, og selv om de hadde begrenset jobbmuligheter, opplevde de fleste tilfredshet i de jobbene de hadde og følte seg akseptert. Stammingen har preget livet for voksne som har stammet siden de var barn, og den påvirker rollen som kjæreste, klassekamerat, venn, søsken, foreldre eller arbeidstaker. men selv om noen føler dette som en sosial vanske, er det andre som lever godt med å stamme, og som ikke

føler at stammingen er hemmende, det er store individuelle forskjeller i hvordan de håndterer det å stamme (Albrigtsen et al., 2017, s. 145).

Jeg ønsket ut fra dette å finne ut hva personer som stammer mener er god hjelp og støtte for stammingen.

1.4 Problemstilling

For å finne frem til et svar ble problemstillingen min slik:

-Hva opplever voksne personer som stammer er, og har vært, god støtte fra nærmiljøet og fagpersoner? Og har de fått den hjelpen de eventuelt følte de hadde behov for i barndommen.

Studien utdypes med 2 forskerspørsmål:

-Hvordan best bli støttet av nærpersoner?

-Hvordan best bli støttet av fagpersoner?

1.5 Avgrensing av oppgaven

Oppgaven er en kvalitativ oppgave der jeg har brukt intervju som forskningsmetode.

Forskningskandidatene har snakket om hva de kunne ha ønsket av hjelp og støtte i barndom og voksenliv. Det er deres subjektive opplevelse, erfaringer og tanker som har vært temaet, og med det kan minner fra en barndom være uklart, og følelsen av en opplevd situasjon kan ha forandret seg. Det er aspekter i oppgaven som jeg må ta hensyn til, og stille meg kritisk til, som at et minne kan endres med tiden.

Jeg har avgrenset oppgaven til å handle om utviklingsmessig stamming.

I oppgaven har jeg intervjuet 3 kandidater. Det er et begrenset utsnitt, og gir dermed kun en indikasjon på svar på problemstilling.

1.6 Formålet med oppgaven

Formålet med denne oppgaven er å synliggjøre om voksne som stammer ønsker hjelp og støtte når det gjelder stammingen. Hva som eventuelt er den beste hjelpen, og hva de mener kunne vært en god støtte for dem da de var barn og ungdom.

Jeg håper at jeg med denne oppgaven kan være med på å belyse viktigheten med å komme tidlig i gang med støtte og hjelp til personer som stammer. Vi vet i dag at flesteparten av de som stammer som barn slutter å stamme før de blir voksne, men siden vi ikke vet hvem av barna som utvikler vedvarende stamming, kan det være fornuftig med tidlig innsats

(Albrigtsen et al., 2017, s. 124)

For min egen del ønsker jeg med denne oppgaven å få mer kunnskap om stamming, og hvilken støtte som kan være god for personer som stammer, for å kunne bruke det i min fremtidige jobb som logoped. For de som ikke har erfaring med stamming ønsker jeg å gi et innblikk i hvordan 3 personer som stammer har levd, og lever med stamming. Jeg ønsker også å få frem at det å stamme ikke er ensbetydende med et dårligere liv, og at flere voksne som stammer lever godt med stammingen. De har funnet en trygghet og lært seg å akseptere stammingen som en del av seg selv.

Jeg har i forkant av denne oppgaven lest teori om stamming, forskning og forskningsartikler. Jeg har lært mye om stamming, utfordringer og behov for støtte den veien, men likevel er det å møte personer som stammer, og få deres personlige erfaring, tenker jeg er den beste måten å få kunnskap om temaet.

1.7 Oppgavens Disposisjon

Kapittel 1 begynner med innledning, så aktualisering og presentasjon av tema, deretter kommer problemstilling og formålet med oppgaven.

I Kapittel 2 vil jeg gjøre rede for det teoretiske rammeverket som oppgaven er bygget på.

I Kapittel 3 og jeg vil jeg si litt om hvilken metodisk fremgangsmåte jeg har valgt for oppgaven. Her vil jeg si litt om hvorfor jeg har gjort de valgene jeg har tatt, deretter vil jeg beskrive forskningsprosessen, så vil jeg si litt om forskerrollen og de etiske hensyn jeg har måtte ta i denne oppgaven, for så til slutt si litt om hvordan jeg har analysert og transkribert datamateriale.

I Kapittel 4 vil jeg presentere informantene og de funnene som jeg har gjort

I Kapittel 5 vil jeg drøfte.

I Kapittel 6 kommer det en oppsummering av oppgaven, avslutning og tanker videre.

1.8 Teorigrunnlag for oppgaven

I denne oppgaven har jeg brukt lærebokpensum som er anbefalt til logopedstudiet, i tillegg har jeg brukt databasen Oria for å finne forskning om temaet som er relevant for oppgaven min.

Jeg har sett på -Michael Palin Centre, som er en klinikk i London som tilbyr terapi og hjelp til familier som har barn som stammer, og der vi i forbindelse med utdanningen gjennomgikk et nettkurs.

Boken Palin Parent-Child interaction therapy for early childhood stammering. Av Elaine Kelman og Alison Nicholas.

I 2017 ble det gitt ut en bok av Are Albrigtsen, Tormod Stauri og Martin Aasen Wright, som gir et innblikk i hvordan det oppleves å stamme gjennom livet, fra barn til voksen. Bokens tittel er «Ord til Besvær, livet med stamming», og tar for seg livshistorien til 9 voksne personer som stammer, tre logopeder og en sosiolog belyser innvirkning stamming kan ha på emosjonelle og sosiale områder.

2 Teoretisk forankring

2.1 Definisjon

Opp gjennom årene har det vært forskjellige definisjoner på stamming, men i hovedsak kan vi si at stamming er en forstyrrelse i talens flyt. En av definisjonene som er WHO's definisjon fra 1977, har denne beskrivelsen av hva stamming er:

Stuttering is disorders in the rhythm of speech, in which the individual knows precisely what he wishes to say, but at the time is unable to say it because of an involuntary, repetitive prolongation or cessation of a sound (Hartelius, Nettelbladt, og Hammarberg, 2017. s. 433).

Det vil si at selv om den som stammer vet nøyaktig hva han vil si, forstyrres talen ved en ufrivillig repeterende forlengelse eller opphør av lyd, stavelser eller ord, eller av ufrivillige pauser og pauser som forstyrrer talens rytmiske flyt.

En annen definisjon er (Per Alm 2005) sin, som inkluderer både den synlige og den hørbare delen av stammingen.

Stuttering is a speech disorder characterized by difficulties to move forward in the speech sequence, when the person knows what to say. The difficulties are expressed as: repetitions of sounds, syllables, words, or phrases; rephrasing; pauses; superfluous sounds, or words; or avoidance of speech, in some cases the difficulties to move forward in the speech sequence are associated with abnormalities in muscular tension or abnormal movements, especially in the throat, mouth, and face, but also in the rest of the body. The disorder may be hidden if the person manages to use conscious strategies to avoid display of symptoms.

I denne definisjonen vises det at stamming er en talemotorisk vanske, der det forekommer ufrivillig stopp av lyd og luft ved tale, her fokuseres det også på at den som stammer benytter seg av strategier for å unngå å stamme, og at det kan medføre et fysisk strev for personen som stammer (Hoff og Sønsterud, 2019).

ICD-10, definerer stamming som en forstyrrelse i talens flyt som karakteriseres som gjentagende repetisjoner eller forlengninger av lyd, stavelser eller ord, eller av gjentagende

opphold eller pauser som avbryter taleflyten. Problemet bør klassifiseres som en forstyrrelse bare når vanskelighetsgraden påvirker taleferdigheten (Hartelius et al., 2008, side 445). Stammering kan ved første øyekast høres ut som et fenomen som kan være enkelt å definere, og den vanlige oppfatningen er at det bare dreier seg om repeterende ordlyd som for eksempel «: ba, ba, ba, ball». Men slik er det ikke for de som har kunnskap om stammering, de vet at stammering er en mye mer kompleks og sammensatt språkvanske (Yairi og Seery, 2015, s.19). Man skiller mellom ikke flyt og stammering. Når vi snakker om stammering, regner vi med repetering av enstavelsesord, del ord og lydrepetisjoner, forlengelse av lyd, og blokkeringer. Altså en blokkering av fonasjon og artikulasjon. Ved ikke-flyt regner man med innskuddslyd, revideringer, fraserepetisjoner og repetering av flerstavelsesord. Ikke-flyt kan forekomme hos alle personer, mens hos personer som stammer er det et vedvarende, høyere frekvens av ikke-flyt, og høyere andel stammering (Knudsen og Christmann, 2015, s. 10).

2.2 Utviklingsmessig stammering

Vi skiller mellom utviklingsmessig stammering og ervervet stammering. Ervervet stammering oppstår som regel i voksen alder og kan oppstå som for eksempel som en følge av hjerneslag eller Parkinson. I min oppgave avgrensers jeg det til å omtale kun utviklingsmessig stammering, med bakgrunn i at de personene som jeg intervjuer har stammet fra de var små. Det blir det dermed det som er relevant for oppgaven.

Stammering oppstår oftest i 2-4 årsalderen, det er i denne tiden det skjer en kraftig språkutvikling hos små barn. Tidligere gikk man ut fra at 5 % av alle barn stammer i en periode som varer lengre enn 6 måneder. Men forskere som Yairi og Ambrose (2013) har påvist at tallet er høyere. Både forskning og erfaring sier at å få hjelp tidligst mulig er viktig for barnet, og spontan taleflyt oppnås muligens hos 80-90% av barn som får hjelp tidlig. En 5-6 åring som stammer har kanskje allerede stammet lenge. Av hele den voksne befolkningen er det bare 1 % som stammer. Ifølge Kelmann og Nicholas (2020, s. 24) viser studier at det er en større andel gutter enn jenter som utvikler vedvarende stammering. Stammering kan også ifølge Knudsen og Christmann (2015, s. 15) være arvelig, og hos barn som har familiemedlem som har stammet men sluttet, er det større sjans for at barnet også slutter å stamme, og i de tilfellene familiemedlemmet hadde vedvarende stammering, var sjansen større for at barnet fortsatte å stamme.

Noen av de som stammer kan legge seg til en del medbevegelser og grimasering (Hartelius et al., 2017, s. 446). Sekundær atferd eller escape atferd, kan forekomme som for eksempel blinking med øynene, nikke med hodet. De kan føle at dette hjelper for å få frem ordet, de tar

sats, og understreker på en måte dette med for eksempel å blinke med øynene (Guitar, 2019, s. 9).

Det er vanlig at små barn kan ha en hakket tale med brudd i språkutviklingen, og det er ikke alltid så enkelt å skille mellom småbarnshakk og stamming, men ved stamming kan det forekomme mer unaturlige pauser, mer press, og at de prøver å unngå talesituasjoner. Både småbarnshakk og begynnende stamming kan forsvinne helt av seg selv, men den kan også utvikle seg til vedvarende stamming (Rygvdold og Ogden, 2017, s. 190).

Noen barn kan vise redsel når stamming oppstår, og de kan på grunn av det forsøke å unngå enkelte ord eller situasjoner, og det kan i noen tilfeller utvikle seg til et problem (Knudsen et al., 2015, s. 11)

Stamming hos barn kan variere i intensitet, og kan også forsvinne helt i perioder. Når barnet når 4 årsalderen begynner de fleste å bli oppmerksom på stammingen sin, men ofte kan de være upåvirket av at de stammer. Når barnet kommer i skolealder derimot kan det bli mer oppmerksom på sin ikke flytende tale, og kan merkes på at barnet tilegner seg flere hjelpeord som, «men», eller «altså», for å få en bedre flyt i talen, de kan også legge seg til medbevegelser. Dette kan føre til at de i større grad trekker seg unna talesituasjoner, stammingen kan med andre ord bli et hinder for å delta i sosial kommunikasjon.

Stammingen oppleves ofte som uberegnelig, der de i noen tilfeller kan si ordet flytende, og i andre situasjoner blir de stående fast, men nesten alle har situasjoner hvor de har helt eller delvis flytende tale, for eksempel hvis de snakker med seg selv, eller snakker ekstremt sakte. De fleste opplever også at det å synge er mulig uten å stamme (Hartelius et al., 2017, s. 436).

Blant voksne som stammer er det ofte at man finner at de som stammer har lagt seg til metoder og startknepp, for eksempel ord, lyder, eller kroppsbevegelse, dette kaller vi sekundær stamming (secondary behaviours). Kjernestamming (core behaviours) omfatter den hørbare delen som forlenginger, blokkeringer, eller repetering (Hartelius et al., 2008, s. 446)..

Stamming kan virke forstyrrende på skolearbeid, yrke og yrkesvalg, og kan påvirke den sosiale kommunikasjonen. I dag mener man at det er flere faktorer som er årsak til stamming, deriblant arv og miljø (Hartelius et al., 2008, s., 447). Stress kan øke stammeintensiteten, derfor er det ikke uvanlig at barnet kan stamme mer ved merkedager og høytider (Knudsen og Christmann, 2015, s. 32).

Man har i løpet av de siste 15-20 årene fått bedre kunnskap om stamming, og i dag er man av den oppfatningen at for å unngå at stammingen utvikler seg til et større problem, så er det viktig å komme i gang så tidlig som mulig med behandling av stamming i form av rådgivning,

veiledning, og behandling (Knudsen og Christmann, 2015, s. 19). Det finnes ingen kjent metode for å kurere stamming, men vi kan sette som mål å få til spontanflyt, kontrollert flyt, eller akseptabel stamming i et behandlingsopplegg. Det kan variere fra pasient til pasient hva de forventer av stammebehandling hos Logoped (Hartelius et al., 2008, s. 449).

I en studie av Michael, P. Boyle (2018) ble det gjort en undersøkelse av 324 voksne som stammet, der han ønsket å finne ut om det var sammenheng mellom at de hadde opplevd negativ diskriminering i forbindelse med stamming, og om det hadde påvirkning i forhold til forventede diskriminering, og hva det i så fall hadde å si for psykisk helse. Studien ble gjennomført som en anonym nettundersøkelse. Funn i studien sa at de fleste deltakerne hadde opplevd en eller annen form for diskriminering, eller annen form for negativ behandling i løpet av livet. De fleste av de som hadde opplevd diskriminering, var også enige om at de forventet fremtidig negative opplevelser. Funn viste også at det hadde påvirkning i negativ retning når det gjelder psykisk helse hos personer som stammer, og dette bør tas med i vurdering når det er snakk om utredning og stammebehandling.

2.3 Årsaker

Vi vet ikke helt sikkert hva som er årsaken til at stamming oppstår hos noen barn, men det er mye som indikere på at det kan ha et nevrologisk opphav, i tillegg til at stammingen kan påvirkes av emosjonelle aspekter, familiære, språklige og motoriske forhold. Forskjeller i nervesystemet hos de som stammer i forhold til mennesker som ikke stammer, er påvist gjennom hjerneforskning. Det kan se ut som at de har forskjeller i organiseringen i enkelte nettverk i hjernen med tilknytning til språk (Albrigtsen et al., 2017, s.124).

Miljøfaktorer kan også spille inn, som høyere krav til barnet enn barnet har kapasitet til, med hensyn til språk og kognitiv fungering. Mye kan tyde på at stamming kan aktiveres og vedlikeholdes ved stress og negativ reaksjon hvis talen ikke er flytende (Rygvold og Ogden, 2017, s. 190). For noen barn begynner stammingen hardt og brått, mens for andre starter det ubemerket og utvikler seg over tid. Hos noen barn forsvinner stammingen igjen, mens for andre blir den vedvarende, vi vet ikke hos hvem stammingen blir mer av varig karakter (Albrigtsen et al., 2017, s. 124).

Det har vært forsket på årsak til stamming i lang tid, og det pågår fortsatt forskning på området. Det finnes flere teorier om årsak til stamming, for eksempel mener Per A, Alm (2021), at svekkelse av energi forsyning til nevronene kan være en årsak til stamming, fordi at lidelsen er preget av periodevis tap av kontroll i talebevegelsene.

2.4 Forklaring

Voksne personer som stammer har ofte utviklet strategier for å unngå eller dempe stammingen, og for å få en bedre taleflyt. Men selv om han eller hun har fått bedre flyt i talen, kan det være at de likevel føler ubehag og uro i enkelte talesituasjoner, som for eksempel når de skal snakke i telefonen. Så selv om de har klart å kontrollere den ytre stammingen, kan det være at de likevel har et indre stammeproblem. Andre som stammer kan oppleve det motsatt, det vil si at de har et ytre stammeproblem med hakkete tale, men ikke føler at de har et problem med det. Det er store forskjeller i hvordan personer som stammer opplever stammingen sin (Hartelius et al., 2017, s. 446).

Isfjellet blir ofte brukt for å forklare stammingen, der den minste delen som er over vannet representerer den ytre stammingen, den som man ser og hører, som for eksempel talebrudd, kroppsbevegelser og grimaser. Den indre stammingen blir da den nedre del av isfjellet, det som er under vann, og ikke synlig for det blotte øyet og er mye større, der kan man eventuelt finne skam, angst og redsel, unngåelser, skyldfølelse, og mindreverdighetskompleks (Knudsen og Christmann, 2015, s.14). Negative opplevelser og konsekvenser har ikke nødvendigvis sammenheng med den hørbare delen av stammingen (Knudsen et al., 2015, s. 166). Det er individuelle forskjeller, en stor andel av de som stammer kan oppnå såpass flyt, eller slutte å stamme i barndom og puberteten, eller ved hjelp av logoped, familie, institusjoner og skole får en så god utvikling, og at stammingen ikke blir spesielt fremtredende (Knudsen og Christmann, 2015, s. 16). Hvis stammingen får utvikle seg uten at barnet får hjelp og støtte, vil det etter hvert bli en del av barnets identitet (Knudsen et al., 2015, s. 14).

De som stammer opplever subjektive oppfatninger og forskjeller av sin egen stamming, for noen kan det være en uforutsigbar og kompleks vanske, og kan hindre personen i å få uttrykt seg på en måte han eller hun ønsker. Stammingen forandrer seg ofte gjennom livet, og i forskjellige situasjoner. De kan i enkelte perioder oppleve jevnere flyt, og i andre perioder oppleve mer intensitet i stammingen. Til tross for at vi får mer kunnskap om stamming, og forhold som kan ha påvirkende årsak, vet vi fremdeles ikke hvem av barna som stammer som utvikler vedvarende stamming, og hos hvem det går over av seg selv. Med tanke på at vi ikke vet hvem som utvikler varig stamming, er det nærliggende å tenke at å sette inn tidlige tiltak kan være fornuftig, derfor må alle som ønsker å få hjelp av hjelpeapparatet bli tatt på alvor (Albrigtsen et al., 2017, s. 124).

2.5 Michael Palin Centre

Som nevnt gjennomgikk vi i forbindelse med studiet et nettkurs hos Michael Palin Centre i London, Palin parent-Child Therapy for early childhood stammering. Det var interessant å

høre om deres erfaring med økt foreldreinvolvering i behandlingsopplegg. Og selv om min studie handler om voksne personer som stammer, kommer det frem i studien at det kan tyde på at det er viktig å sette inn tiltak tidlig, i tillegg var det i utgangspunktet en av de tingene som gjorde meg nysgjerrig på hvilken, hjelp, støtte og behandling for personer som stammer som kan være nyttig. Jeg velger på bakgrunn av det å ta det med i oppgaven, og vil derfor forklare hva den modellen gikk ut på.

Palin Parent- Child interaction therapy er et behandlingsprogram som er utviklet av logopeder ved Michael Palin senteret i London. Palin PCI bygger på prinsippet om at foreldrene har en viktig rolle i behandlingen, med hensyn til forståelse og stamming i et samspill mellom foreldre og barn (Kelman og Nicholas, 2020). De har et behandlingsprogram som normalt varer i 12 uker 6 uker hos logoped, og 6 uker over en hjemmeperiode, der målet er at stammingen hos barnet minsker, og foreldrene blir tryggere i håndteringen, og i møtet med stamming (Kelman og Nicholas, 2020 s, 43). Behandlingsprogrammet, tar utgangspunkt i den multifaktoriske modellen, som beskriver stamming som en sammensatt vanske der flere faktorer spiller inn, som tale og språkutvikling, miljøet rundt barnet, psykologiske og fysiske faktorer (T, M, K, Kvalø, personlig kommunikasjon, uke 15. 2021).

I Palin PCI modellen brukes blant annet det de kaller «Special time», som går ut på at foreldrene skal sette av 5 minutter ca,5 dager i uken for å gjøre, noe positivt sammen med barnet. De jobber med å senke motoriske krav ved å senke taletempoet, og legge inn pauser, lingvistiske krav ved setningsforenkling, og gjentakelse av setninger med små tilføyelser. De jobber også med emosjonelle krav ved å sette ord på følelser og legge inn liksomstamming, og kognitive krav ved å være bevisst på at barnet får tid til å svare på spørsmålet før det blir stilt nye, og finne leker som er tilpasset barnets utviklingsnivå (T, M, K, Kvalø, personlig kommunikasjon, uke 15. 2021).

I denne modellen er det akseptabel stamming eller spontan flyt som er målet. miljøet rundt barnet blir veiledet, og det jobbes med å styrke barnets kapasitet, og redusere kravet til taleflyt rundt barnet.

Palin Parent- Child interaction (PCI) handler ikke bare om å behandle barns stamming, men også å redusere foreldrenes frykt og usikkerhet rundt stamming. Det er viktig å få foreldrene tid til å se de positive tingene barnet gjør, at de gir dem tid til å svare (Kelman og Nicholas, 2020, s.10).

Foreldrene kan bygge opp barnets selvtillit med å bake inn positive ord. Hvis faren for eksempel i en situasjon der barnet har hjulpet småsøsken med noe sier,» du er så hjelpsom»

eller «du er så omsorgsfull», og ikke bare si flott eller bra, da gjør han det personlig ved å gi barnet en god egenskap.

Vår foreleser Rosie (Rosie. personlig kommunikasjon 04.11. 2021) sa det så fint, hun sa at: «Å gi ros er som å gi en presang, du må gi den uten å ta den tilbake, for eksempel hvis du sier at, du er så hjelpsom, så ikke si i neste setning,» men i går var du ikke så hjelpsom».

PalinPCI, er en modell som krever at foreldrene er enige i behandlingsformen. Hvis en av foreldrene ikke er det, blir det vanskelig å gjennomføre, det er også vanskelig å få gjennomført programmet hvis foreldrene venter seg en rask løsning, men i mange tilfeller kan det sannsynligvis være mulig å gjennomføre denne typen behandlingsform som Palin PCI, også i Norge. Erfaring viser at det er fortsatt mye fordommer og lite kunnskap om stamming, med dette som utgangspunkt er det viktig med foreldresamtaler, der foreldrene får opplysning og kunnskap om stamming. Foreldrene får beskrevet behandlingsform og kan ta stilling til den (Hartelius et al, 2008, s. 438).

2.6 Livskvalitet

For barn og unge som stammer er risikoen for å bli ertet eller mobbet høyere enn for barn som ikke stammer, de kan også oppleve avvisning fra jevnaldrende. Dette kan i neste omgang føre til psykiske lidelser. Resultatet av det kan føre til at personen som stammer får en dårlige selvbilde, mindre selvtillit, og dårligere mestringsfølelse. De som stammer kan også være redd for at andre skal tenke om dem at de er dumme, rare, eller at de er unormale og ikke bra nok (Albrigtsen et al., 2017, s. 150). Det er den hørbare stammingen som kan bli tolket som et avvik, men av det vi vet i dag, ut fra at det har vært forsket på enkeltindividets subjektive erfaring med å stamme, er det bare er en liten del av stammeproblematikken som er hørbar.

Forskning har også sett på de som stammer som en gruppe og hvordan de oppfattes av samfunnet rundt dem, der de for eksempel kan tillegges egenskaper som ikke alle kjenner seg igjen i basert på hvordan de snakker. Mens noen opplever det som negativt, er det andre igjen som ikke føler det som problematisk (Albrigtsen et al., 2017, s. 146). Studier som har konkludert med stereotypisk oppfatninger, konkluderer med at personer som stammer kan være, innadvendte, sjenerte, engstelige, nølende, tilbaketrukket, flau, usikre og selvbevisste. Disse trekkene er funnet på tvers av kultur og ulike yrker. Media har ofte fremstilt personer som stammer på en negativ måte ved bruke disse trekkene, og for eksempel å legge på stamming for å understreke karakterer som er svake og nervøse (Albrigtsen et al., 2017, s. 147).

Tichenor, Seth, E og Yaruss, J, Scott gjennomførte en studie i (2019) om hvordan voksne som stammer definerer stammingen. 430 personer deltok i studien. Deltakerne sier blant annet at de kjenner på seg når de kommer til å stamme, og i øyeblikket før, kjenner de at de kommer til å miste kontrollen, dette fører til at noen opplever adferdsmessige og kognitive reaksjoner, og det kan bli et inngrodd problem som kan oppleves som negativt. I tillegg kan det føles verre hvis de opplever reaksjoner fra personen de kommuniserer med, eller fra miljøet rundt. Det er individuelle forskjeller i hvordan de som stammer føler at stammingen er et problem. Det er ifølge (Hartelius et al., 2008, s. 446) ingen sammenheng mellom ytre og indre stammeproblematikk. En person som stammer lite kan likevel ha større vansker inni seg enn en som stammer mye. Også i talesituasjoner kan den som stammer lite føle mer ubehag enn den som stammer mer.

For noen kan for eksempel muntlig eksamen være utfordrende. De har i så fall rett på tilrettelegging ifølge lov om universitet og høyskoler §4-3. Selv om det er store individuelle forskjeller på personer som stammer med hensyn til stammeproblematikken er det den enkeltes oppfatning av egen stamming som ofte virker inn i hvordan stammingen påvirker kommunikasjonsferdigheter, talestil, og sosialt liv. Hvis den som stammer klarer å redusere frykt for å stamme og negative tanker og følelser i forbindelse med talesituasjonen, er det sannsynlig at det kan forbedre kommunikasjonen til noe mer positivt. Hvis den som stammer får hjelp til å redusere energibruk som knyttes til fysisk strev i forbindelse med å snakke, kan talefrykten reduseres. Det er viktig med positiv åpenhet for å normalisere stammingen (Albrigtsen et al., 2027, s. 140).

2.7 I jobbsammenheng

Blant voksne som stammer er det gjennom forskning kommet frem eksempler på at enkelte diskriminerer seg selv, de kan for eksempel velge bort aktiviteter eller jobber der det er verbal utfoldelse. Noen lar også være å søke hjelp for stammingen fordi de er redd for å få merkelappen «stammer», og med det bli puttet i bås med de egenskapene som de tror at andre tenker om de som stammer (Albrigtsen et al., 2027, s. 152).

For voksne i arbeidssammenheng kan det oppfattes umyndiggjørende hvis det blir tatt avgjørelser over hodet på de som stammer, ved for eksempel at de ikke blir tilbudt arbeidsoppgaver fordi arbeidsgiver tror at oppgaven vil bli for utfordrende, og ikke tror at de kan klare dem. Arbeidsgiver kan gjøre det i den tro at han gjør vedkommende en tjeneste ved å ikke tilby han eller hun en oppgave som er kommunikasjons krevende. Men den som stammer kan oppfatte det som om at avgjørelsen blir tatt uten at han eller hun blir spurt. Dette

kan føles nedverdiggende, og de kan føle at deres stemme ikke blir hørt. Men her er det viktig å understreke at det er store forskjeller i hvordan personer håndterer stammingen, for noen oppleves det ikke som et problem i det hele tatt (Albrigtsen et al., 2017, s. 146).

NIFS (norsk interesseforening for stamming) sier at enkelte personer som stammer kan oppleve første møte med arbeidslivet som tøft. For eksempel det å må gjennomgå et jobbintervju kan virke stressende, og kan være utfordrende for en som stammer. Det indre stresset kan føre til at de tenker at stammingen kan hindre dem i å få jobben.

Ifølge NIFS er det noen lover innen arbeidslivet som er vedtatt. For eksempel:

-Det er ikke lov av arbeidsgiver eller medarbeidstakere å diskriminere en med taleflytvansker. Trakassering er diskriminering.

-Arbeidsgiver har en plikt å tilpasse arbeidet til arbeidstakeren, så sant dette ikke er en uforholdsmessig byrde.

-Om en arbeidssøker mener at han er blitt forbigått, så kan arbeidssøkeren kreve å få vite kvalifikasjonene til den som fikk jobben.

-Oppsigelse må følge saklig grunnlag.

Gjeldende lovverk er: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) og arbeidsmiljøloven.

I en Amerikansk Studie om virkningen av stamming på sysselsettingsmuligheter og jobbprestasjon av Josef F, Klein og Stephen B, Hette (2004) ble 232 voksne som stammer spurt om hvilken innvirkning stamming har på sysselsetting og prestasjoner. Resultatet fra denne studien viste at 70% av de som stammet mente at stammingen reduserte deres muligheter for ansettelse og forfremmelse. Over 33% hadde en forestilling om at stamming hadde forstyrrende innvirkning på jobbprestasjon og 20 % fortalte at de hadde avslått jobbtilbud eller forfremmelse på grunn av at de stammet. I studien kom det også frem at menn så stammingen som et handicap mer enn kvinnene. Funn i studien kan tyde på at personer som stammer ser på stammingen som et handicap på arbeidsplassen. For fagpersoner som jobber med mennesker som stammer, kan dette være en nyttig informasjon.

2.8 Kartlegging og tiltak

Ved lov om folketrygd (2021, § 5-10) har personer som stammer eller har løpsk tale rett til å få hjelp til undersøkelse og behandling (Statped, 2020). Hvis man blir oppmerksom på at et

barn i barnehagen eller i skolen begynner å stamme, er det viktig at personalet iverksetter tiltak, der de for eksempel kan starte med å kontakte helsestasjonen, som kan videreformidle til Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste (PPT) i kommunen, det er viktig å ikke innta vente og se holdning (Rygvold og Ogden, 2017, s. 191). PPT er en individbasert tjeneste som henvender seg til enkeltindividet, nærmiljøet og hjelpeapparatet rundt med oppfølging fra logoped eller andre fagpersoner. PPT har spesialiserte fagpersoner med kompetanse innen kartlegging og tiltak (Statped, 2020). Videre kan barnet bli henvist til logoped. Logopeden vil blant annet hente inn bakgrunnsinformasjon for å vurdere hvilke tiltak som bør settes inn. Når barnet er i sin mest aktive språkutvikling, ca 2-5 kan det være vanskelig å skille mellom stamming eller at barnet har lite flyt i talen. Alle barn kan ha naturlige brudd og opphold i språkutviklingsfasen og det er store forskjeller i hvordan barnet utvikler språket (Statped, 2022). For å minske sjansen for at barnet skal utvikle varig stamming er det viktig å komme tidlig i gang med hjelp og støtte. Behandling innebærer både direkte og indirekte tiltak. Logopeden iverksetter direkte tiltak, og veileder videre foreldre, lærere og barnehagelærere hvordan de kan legge til rette forholdet for å minske sjansen for at stammingen skal utvikle seg videre. Noe av det de kan gjøre er å gi barnet tid til å fullføre setningene uten å prøve å hjelpe dem, de kan unngå å spørre dem om ting som krever lange svar, men de må prøve å snakke til dem på samme måte som de snakker til barn som ikke stammer, barnet må få mulighet til å bli hørt og få formidlet det han eller hun har på hjertet uten å bli avbrutt (Rygvold og Ogden, 2017, s. 191). I barnehagen kan det være en fordel å dele barna i små grupper, da blir ikke presset med kommunikasjon så stort (Knudsen og Christmann, 2015, s. 23).

I Palin PCI baseres det på en dialog mellom foreldre og logoped og deres felles forståelse av barnets styrke og svakhet innen det talemotoriske, og i fellesskap kommer de frem til hva barnet trenger for å øke taleflyt. Foreldrene søker hjelp fordi de er bekymret for stammingen til barnet, de er bekymret for at den skal utvikle seg til vedvarende stamming, og de føler seg ikke i stand til å hjelpe barnet uten å få veiledning (Guitar og McCauley, 2010, s. 65). Enkelte foreldrene er bekymret for at de har skyld i at barnet stammer. Logopeden må da forklare dem at stamming kan skyldes en mix av gener og arv og miljø og hjernen til små barn er veldig plastisk så etter hvert som de utvikler seg, kan stammingen forsvinne for 4 av 5 barn (Kelman og Nicholas, 2020, s. 54).

2.9 Elever i skolen

Elever i skolen kan ofte føle det vanskelig å rekke opp hånden for å svare, de ønsker ikke at det skal oppstå situasjoner hvor de stammer, og at det kan føre til at de kan bli ledd av. I slike tilfeller kan det her også være bedre å for eksempel lage små grupper som eleven kan føle seg trygg i, og der det blir lagt opp til at de har tid til å høre på hva eleven har å si, selv om det tar litt ekstra tid. Læreren kan gjøre avtaler med eleven som stammer om når han eller hun ønsker å være med i samtalen eller diskusjonen. Målet er å normalisere situasjonen, slik at slik at det skapes et trygt grunnlag for at eleven skal kunne bli trygg i samtalen, og opparbeide seg selvtillit, slik at stammingen blir minst mulig hemmende i verbale situasjoner. Logopeden har en viktig rolle i å veilede nærmiljøet rundt eleven (Rygvold og Ogden, 2017, s. 192). Hvis det er større kunnskap og informasjon gir det økt positive holdninger hos de som er i nærmiljøet rundt personen som stammer. Likeså er det viktig at lærere får veiledning om hvordan de kan legge til rette undervisningen, for at eleven som stammer skal få mest mulig hjelp og støtte (Albrigtsen et al., 2017, s. 136).

NHI.NO (Norsk helseinformatikk) foreslår at for å være en god tale modell for barnet, kan man forsøke å senke sitt eget taletempo og snakke tydelig. For å oppnå langsomt taletempo, kan man bruke korte ord og setninger, ta pauser, og bruke et enkelt språk. Man bør ikke forvente eller stille krav til at barnet skal ha taleflyt, eller godt språk, men lære barnet å snakke etter tur, og la barnet snakke ferdig. Man bør lytte til barnet når han eller hun snakker for å høre hva barnet sier, ikke bare hvordan det sies. man bør gi barnet ros for å styrke selvtillit, både når barnet oppnår taleflyt, og på andre områder. Det er også viktig at foreldrene vet hvordan de kan skape en god kommunikasjon, ved å ta seg god tid til å høre på, og snakke med barnet. Selv om det ikke lar seg gjøre hele tiden, er det viktig å finne litt tid hver dag som for eksempel ved kveldsmaten (Knudsen et al., 2015, s. 28).

Det trenger ikke alltid å være så enkelt å være foreldre til barn som stammer. Det kan for eksempel være en del bekymringer rundt dette med skolestart. Foreldre kan være redd for at barnet ikke skal bli akseptert av de andre elevene og bli ertet eller mobbet. de kan være usikre på hvordan barnet vil klare seg i skolesituasjonen. Foreldre ønsker jo som regel å kunne hjelpe barnet sitt og de er kanskje usikre på hvordan de skal få til å være en god støtte for barnet. Noen foreldre tenker kanskje også at de har skyld i at barnet stammer og lurer på hva de kunne ha gjort annerledes. I tillegg kan det komme negative kommentarer fra uforstående familiemedlemmer og venner, de kan for eksempel komme med «gode råd» for hvordan barnet kan slutte å stamme. Med hensyn til alle disse momentene, er det ekstra viktig at

foreldrene får veiledning om stamming og stammeproblematikken fra Logoped eller andre fagpersoner. Logopeden kan hjelpe både barnet og foreldrene, og gi råd til foreldrene om hvordan de kan være en god støtte for barnet (Knudsen og Christmann, 2015, s. 24). Foreldre som får kunnskap og veiledning om stamming, og får konkrete verktøy for å hjelpe barnet, blir tryggere, og skyldfølelse og engstelse blir redusert (Albrigtsen et al., 2017, s. 137). Norsk interesseforening for stamming (NIFS) jobber for å spre kunnskap om stamming og løpsk tale blant annet i barnehage, skole, arbeidsliv, foreldre, venner og kollegaer, de har også sertifiserte personer som kan snakke med personer som har taleflytvansker, og de kan snakke på møter i lokallag. De har laget en oversikt for lærere, elever, og foreldre om hva de bør være klar over når det gjelder stamming. Det som blant annet er viktig er at barnet får hjelp til å håndtere og forholde seg til stammingen, både følelsesmessig og talemotorisk.

I 2016 lagde NIFFS nye brosjyrer om stamming og løpsk tale til barnehager og skoler, i tillegg har initiativtager til brosjyrene Jon-Øyvind Finbråten og Martin Aasen Wright fra NIFFS reist rundt og holdt foredrag for universiteter og høyskoler for barnehageutdanningen, lærerstudenter, og spesialpedagogisk.

I skolen kan det være elever som skjuler stammingen, de kan ha tilegnet seg strategier for å unngå å stamme ved å bytte ut ord eller omformulere setninger. Det kan være at de tar sjelden ordet i klasserommet eller virker nervøse i talesituasjoner. Det kan bety at stammingen er et indre problem og kan være veldig energikrevende for eleven. NIFS har laget noen råd til lærere som har elever som har taleflytvansker, de sier:

- lærer bør ha god kontakt med både eleven, foresatte og Logoped om hva som kan gjøres for at eleven skal kunne delta i undervisningen for eksempel finne ut hvordan man skal forholde seg til høytlesning og når det blir stilt spørsmål i klassen.

- ha klare regler i klassen om håndsopprekking.

- vær oppmerksom mot eleven som stammer når han eller hun snakker, vis at du lytter med å ha øyekontakt.

- snakk rolig og tydelig.

- Still åpne spørsmål til klassen og vent noen sekunder før du ber noen om å svare.

- ikke avbryt eller fullfør setningen til eleven.

- ikke be eleven «snakke saktere» eller «ta det rolig», vent heller til de har fått fullføre det de vil si.

- vær obs på erting eller mobbing og ta tak i det.

- ikke sykelligjør eleven, men ta hensyn og la eleven få den tiden han eller hun trenger (NIFS, 2022).

Man kan også vise hver enkelt elev bekræftelse med at man bruker blikkontakt. Det er med på å øke selvbilde hos elevene å få bekræftelse og anerkjennelse for seg selv, og det han eller hun gjør. Er eleven stille og ikke med i kommunikasjonen, kan de i større grad bli oversett og få mindre oppmerksomhet (Gundersen og Moynahan, 2006, s. 36). Eleven må selv få mulighet til å bestemme om og når de vil lese høyt i klassen, eller for eksempel lese i kor med sidekamerate. For å øke aksept bør skolen ha fagpersoner som kan informere klassen om stamming, Likeså må eleven få være med på å bestemme hvilken informasjon som skal gis til klassen. For at stammingen ikke skal bli et ensomt problem, er det viktig at lærer tar opp temaet med eleven med jevne mellomrom. Dette gir rom for også at eleven har mulighet til å få fortalt hvis han eller hun blir ertet eller mobbet (Albrigtsen et al., 2017, s. 136).

Albrigtsen et al. (2017, s.135) sier også at de som logoped er ofte hører historier som beskriver hverdagen for de som stammer i skolesammenheng, og ved senere utdanning, der de må lese høyt i klassen, og så ender det med skam og flauhet. Siden skolen er en viktig del av hverdagen for elever, vil det være enkelt å kunne tenke seg at de erfaringene som de som stammer gjør i skolehverdagen, påvirker hvordan de senere tenker om stammingen, og i hvilken grad de greier å håndtere den. Dette gjelder også med hensyn til i hvilken grad de er åpen for å søke hjelp og støtte for stammingen senere i livet. Men det er også viktig å trekke frem de som kjenner seg ivaretatt, og føler at de får den hjelp og støtte de mener de har behov for i skolesituasjonen, og de som har gode opplevelser fra skoletiden (Albrigtsen et al., 2017, s. 135).

For ungdom kan det også være nyttig å delta i stammerapi i grupper, i gruppen kan de dele erfaringer og det kan være et fint sted å trene på taleteknikk, stammeteknikk og de kan øve sammen på kommunikasjon, men også voksne kan også ha nytte av å trene i grupper (Hartelius et al., 2008, s. 448).

2.10 Voksne som stammer

For voksne som tar kontakt med logoped, er det viktig å foreta en grundig anamnese for å forstå den enkelte pasienten. Anamnese omfatter å få del i pasientens sosiale situasjon, stammeutvikling, eventuelle andre problemer med språk eller skrift, og om pasienten har hatt noen form for terapi ved tidligere anledning. En god anamnese kan inneholde intervju og innsamlet data, slik at logopeden kan gjøre en vurdering av hvilke tiltak som kan settes inn. Forventning til stammebehandling kan variere fra person til person, og under arbeidet med å finne ut hvilke tiltak som kan gjøres, er det viktig at logopeden gir en tydelig og realistisk informasjon om hva som kan være mulig å oppnå, for at pasienten skal kunne bedømme

behandlingen, og ta stilling til sine muligheter for å forbedre taleflyt. For noen kan ønsket resultat bare være å få stammingen ned til et akseptabelt nivå med lett og myk stamming som ikke er så forstyrrende for den som stammer (Hartelius et al., 2008, s. 448). En voksen person som selv tar kontakt med logoped, er som regel mer motivert, og det er bedre muligheter for at stammebehandlingen kan bli mer suksessfull.. Man kan fint bruke intervjuemetoden under anamnesen, men man bør prøve å få til et mest mulig samtalepreg over intervjuet slik at det blir en naturlig flyt (Hartelius et al., 2008, s. 448).

I en amerikansk studie av Boyle og Chagachbanian (2022) ble det gjort en undersøkelse blant 269 voksne som stammer, denne studien undersøkte usikkerhet, opplevd kontroll, kommunikativ deltakelse, global psykisk helse, og mental helse i forbindelse med stamming. Funn fra denne undersøkelsen pekte spesielt på at opplevd kontroll og usikkerhet bør være godt redegjort for, og kan være nyttig å ha med seg før man starter med stammebehandling. Stammebehandling deles ofte inn i 2 kategorier, der den første er flytfremmende arbeid som har som mål å få til en spontan, og kontrollert flytende tale. Og den andre er stammemodifiserende tale, der målet er å få så flytende tale som er mulig for personen som stammer.

I flytfremmede arbeid prøver man å manipulere talen ved blant annet å forandre på taletempo, talerytme og pust. Man kan bruke avspenningsøvelser, stemmetrening, artikulasjonstrening, her er målet at jo mer taleflyt man oppnår jo mer avslappet i forhold til negative følelser tilknyttet stammingen. I stammemodifiserende tale fokuseres det innlæring av teknikker der målet er å få til en mykere og mer avspent tale, og redusere frykt, negative holdninger og fluktadferd (Hartelius et al., 2008, s. 450).

Det forskes også i Norge på stamming og stammebehandling, og Logoped Hilda Sønsterud har i sin doktorgrad forsket på hva som virker i behandling av stamming. Hun har kartlagt hvilken stammebehandling som hjelper for hvem.

Studien dokumenterer at en gjensidig forståelse mellom logoped og personen som stammer, og hvilke mål og oppgaver den som stammer ønsker i i stammebehandling er viktig og avgjørende for senere effekt.

Det viktigste i doktorgraden og hovedbudskapet, er at behandlingen må oppleves som relevant og meningsfylt for hver enkelt, og derfor er det viktig med et godt samarbeid mellom logoped og personen som stammer.

Nyere forskning har vist at hjernen til de som stammer fungerer litt annerledes når de behandler språk, forskning viser også at det ikke bare er selve stammingen som er en vanske, men også de følelsesmessige og sosiale aspekter ved det å ha en talemotorisk vanske.

Deltakelse i sosiale og kommunikasjons situasjoner kan være vanskelig for de som stammer. Derfor er det viktig at logoped er kunnskap om hvilke behandlingsmetoder som kan være med på å gjøre hverdagen enklere for personer som stammer (Sønsterud, 2020).

Persontilpasset stammebehandling kan være en forutsetning for å oppnå gode resultater, og at man gjør individuelle tilpasninger på et tidlig tidspunkt i behandlingsforløpet, kan også se ut til å være viktig for å oppnå et godt resultat (Albrigtsen et al., 2017, s. 139). Det er ingen aldersbegrensning i når man kan begynne med stammebehandling, alle kan få hjelp og oppnå resultater uavhengig av alder, hvor mye man stammer, og hvor man bor (Albrigtsen et al., 2017, s. 141).

3 Metodiske overveielser

3.1 Valg av metoder og forskningsprosess

I denne delen av oppgaven vil jeg skrive om hvilken metode jeg har valgt for å komme frem til forskningssvar ut fra problemstillingen min. Jeg valgt å bruke kvalitativ forskningsmetode, for å prøve å finne fram til de svarene jeg søker, og for å oppnå dybdeforståelse av det aktuelle forskningstema. Ifølge Lund og Haugen (2006, s. 22) blir det ofte brukt få informanter i kvalitativ forskning, og jeg har valgt å bruke 3 kandidater. Skillet mellom kvantitative og kvalitative metoder, handler om hvordan vi registrerer og analyserer data. Mens kvalitative forskningsmetoder handler om å bruke tekst, handler kvantitative forskningsmetoder om tall (Johannessen et al., 2021, s. 261). Begge metoder har fellesrøtter i filosofisk tradisjon, og en annen fellesfaktor er at målet for både kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode, er å fremskaffe ny relevant kunnskap gjennom systematiske strategier (Olsson & Sörensen, 2003, s. 66).

3.2 Kvalitativ forskningsmetode

Når jeg har valgt å bruke kvalitativ metode, betyr det at jeg måtte bruke meg selv som instrument. Det ga en del begrensninger som er menneskelige. For eksempel ved at prosessen kunne forstyrres av forutinntatthet, kommunikasjonsproblemer, og uforutsatte ting som kunne skje, kanskje jeg også tilpasset spørsmålet etter det svaret jeg forventet å få, uten å være bevisst på det. Men på motsatt side så kunne jeg respondere på det forskningsdeltaker sa, og oppklare eventuelle uklarheter. Jeg kunne stille oppfølgingsspørsmål, slik at jeg lettere nådde inn til dybden i temaet. Gjennom hele prosessen måtte jeg reflektere og vurdere, samtidig som etikken og troverdighet måtte overholdes (Nilssen, 2012, s. 29).

Kvalitative intervjuer egner seg best når vi ønsker å gå i dybden av forskningsdeltakers følelser, meninger, erfaringer forståelse, holdninger, refleksjoner og oppfatninger (Johannessen et al., 2021, s. 106)

I kvantitativ metode hentes gjerne data inn ved hjelp av spørreskjema, men i kvalitative metoder samler man inn data gjennom tekster, lyd og bilde (Johannessen et al., 2021, s. 51). Det man får gjennom kvalitative studier handler ofte om at det oppstår nye tanker som er betydningsfulle gjennom skildringen fra forskningsdeltaker (Olssen og Sørensen, 2003, s. 69). Som forsker måtte jeg strebe etter å nøye fange opp hvordan forskerdeltaker opplevde situasjonen, hendelsen i temaet vi snakket om, hvordan de husket, følte og beskrev opplevelsene. Alle forskningsdeltakerne kan ha forskjellig oppfatning av de samme utfordringene de eventuelt har, ut fra bakgrunn og erfaringer (Johannessen et al., 2021, s. 166).

3.3 Hermeneutisk og Fenomenologisk vitenskapsteoretisk retning

I den hermeneutiske, fenomenologiske vitenskapsteoretiske retningen, spør man seg om det eksisterer en virkelighet som ikke er avhengig av vår persepsjon, eller er det i vår individuelle oppfatning at virkeligheten oppfattes. Mens positivistenes tanke er at det finnes en sannhet uavhengig av oss (Grennes, 2001, s. 36). Gjennom å samle inn data, analysere innholdet og videre beskrive forskningsdeltakers opplevelser, er målet å få økt kunnskap, og en dypere forståelse om deltakers oppfattelse av virkeligheten (Larsen et al., 2021, s. 286).

Nilssen (2021) forklarer hermeneutikk som uttrykk, tolkning og oversettelse, som til sammen kan kalles den hermeneutiske operasjon. Dette er arbeide der forståelsen er målet. Analysen og datainnsamling er som fenomen et uttrykk for menneskelige handlinger, og produksjon av tekst. Svar oppstår ut fra en dialog mellom forsker og forskningsdeltaker. Ved en hermeneutisk påstand blir det satt spørsmålsteget om en fortolkning kan være absolutt sann eller korrekt (Nilssen, 2021, s. 72).

I fenomenologien snakker vi om hvordan den enkelte beskriver et opplevd fenomen, den subjektive erfaringen, forståelsen, og oppfatningen av opplevelsen med sin bakgrunn og førkunnskap. Det gjelder å forsøke å isolere sin egen førkunnskap, og være åpen for forskningsdeltakers syn på verden (Olsson og Sørensen, 2003, s. 111).

I tillegg til at man i fenomenologien søker den subjektive opplevelse hos informanten, er man også opptatt av personen som har opplevd fenomenet. Fenomenet kan være en relasjon, en jobb, et ekteskap eller det kan være en kultur, et program, eller en organisasjon (Johannessen et al., 2021, s. 168).

Virkeligheten er stadig i forandring, og fra den ornitologiske forutsetningen handler det om at det finnes mange virkeligheter som forandrer seg, og blir konstruert av de som er med i forskningssituasjonen. Ut fra det kan man si at forsker og forskningsdeltaker kan oppfatte virkeligheten forskjellig. Dette betyr igjen at forskningen kan gi noen svar, men ikke hele svaret. I den epistemologiske forutsetningen, sier man at kunnskap blir konstruert når forsker og forskerdeltaker møtes (Nilssen, 2012, s. 25).

3.4 Design

Det finnes flere typer design på en forskningsundersøkelse. Vi skiller vanligvis mellom 4 hovedtyper, eksperimentelle design, observasjonsdesign, surveydesign og intervjudesign. Jeg har valgt å bruke Intervjudesign, der forsker spør forskningsdeltaker med muntlige spørsmål, og forskningsdeltaker svarer (Lund & Haugen, 2006, s. 28).

3.5 Forskningsetikk

I denne delen av oppgaven vil jeg si litt om mitt etiske og juridiske ansvar som forsker. Når jeg velger å bruke kvalitativ forskningsmetode må jeg utfra personopplysningsloven innhente samtykke fra forskningskandidatene. Prosjektet mitt har jeg meldt inn til NSD-Norsk senter for forskningsdata og fått godkjenning fra dem (Johannessen et al., 2021, s. 49). Som forsker er det viktig at jeg utøver forskningen på etisk vis slik at de menneskelige rettigheter blir ivaretatt. Etikk handler om hva vi mennesker oss imellom kan gjøre eller ikke gjøre mot hverandre (Johannessen et al., 2021, s. 45). Med dette menes at forskningsdeltaker ikke må føle seg krenket, forulempet eller blir skadet på noe vis (Lund og Haugen, 2006, s. 61).

Det at man bruker seg selv som instrument i kvalitativ forskning, betyr at man også må være bevisst på at det kan oppstå følsomme og sårbare situasjoner, som gjør at man må gi av seg selv, og vise sympati og empati. Det må stilles gode spørsmål, samle svarene, og sette dem sammen. Deretter må analyseres slik at man kan se etter eller finne noen svar, uten at man trenger å komme frem til det som regnes som eneste løsning (Nilssen, 2012, s. 33).

Det er viktig å arbeide ut fra forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora, som sier at forskeren hele tiden må ha i tankene at respekten for menneskeverdet må ivaretas.

Forskningsdeltaker må være informert om at han eller hun kan trekke seg fra prosjektet når som helst uten at det skal få noen negative konsekvenser (Lund og Haugen, 2006, s. 65).

Videre må man ha respekt for forskningsdeltakers privatliv, slik at man ikke kommer inn på private og sensitive forhold, hvis deltaker ikke ønsker dette. Forskningsdeltaker har også krav på tilstrekkelig informasjon om forskningsprosjektet og forklaring på hvilken hensikt forskeren har med denne forskningen (Lund og Haugen, 2006, s. 66).

Man har også etiske forpliktelser overfor andre forskere og overfor samfunnet generelt der det er viktig at man som forsker alltid oppgir kilden hvis man bruker av andre sitt forskningsmateriale, publikasjoner og ideer. Plagiat er forbudt ifølge lov om opphavsrett til åndsverk m. v. (Lund og Haugen, 2006, s. 68).

3.6 Intervjuguiden

I kvalitativ forskning er det kvalitative intervjuer som er den mest brukte formen. Intervjuer kan brukes over alt og er et fint redskap for å få inn detaljerte og fyldige beskrivelser fra forskningskandidaten (Johannessen et al., 2021, s.105).

Jeg synes det var utfordrende å lage gode spørsmål som kunne gi meg svar på problemstillingen min så jeg brukte ekstra tid på å lese meg opp på hvordan jeg skulle utforme spørsmålene og hvilken stil jeg skulle benytte meg av. Jeg kom frem til at jeg ville bruke semistrukturert intervjumetode, det vil si mer eller mindre åpne intervjuer der noen spørsmål er definerte men med mulighet for å kunne stille oppfølgingsspørsmål. Ved å ha utgangspunkt i noen definerte spørsmål kunne jeg også enklere sammenligne svarene jeg fikk fra de 3 forskningskandidatene. Med åpne spørsmål hadde jeg mindre innvirkning på hvilke svar jeg fikk, men svarene blir ofte mer utfyllende enn hvis man bruker forhåndskodede, og for at det skulle bli enklere å sammenligne svarene fikk kandidaten de samme spørsmålene (Johannessen et al., 2021, s. 109).

For å være en god forsker måtte jeg prøve å lage meg gode spørsmål for å prøve å finne svar på problemstillingen min, og siden jeg skulle ha et nært samarbeid med forskningsdeltaker var det viktig å bygge en god relasjon. Det jeg som forsker ønsket å få tak i, var forskningsdeltakers oppfatning av virkeligheten. Analysen foregikk gjennom hele forskningsprosessen, og som forsker visste jeg ikke hvilken retning det kunne ta, eller hvor mange intervjuer jeg trengte før vi var kommet i gang (Nilssen, 2012, s. 25).

3.7 Prøveintervju

Før jeg startet med selve intervjuet gjennomførte jeg et prøveintervju med en venn, da fikk jeg prøvd ut spørsmålene som jeg hadde laget i intervjuguiden og kunne få tilbakemeldinger på dem. Siden vennen min ikke stammer ble det jo vanskelig å svare konkret på spørsmålene,

men jeg fikk likevel tilbakemelding både på spørsmålene og på intervjusituasjonen og fikk en anelse om hvilke av spørsmålene som fungerte og hvilken av dem som ikke gjorde det. Jeg fikk også testet ut hvordan det kjennes å være i en intervjusituasjon. Jeg prøvde ut hvordan lydopptaker virket og om lydopptaket ble bra. Etter å ha gjort noen forbedringer i intervjuguiden var jeg klar for å starte med intervjuene av de 3 kandidatene som hadde sagt seg villig til å være med i denne studien.

3.8 Gjennomføring av intervjuet

For å finne frem til informanter som kunne være relevante for min forskning spurte jeg litt rundt om noen av mine venner kjente til noen som stammet, og via noen som kjente noen, kom jeg frem til 3 voksne menn som jeg sendte en forespørsel til om de ville stille opp til intervju. Jeg forklarte hva forskningsoppgaven handlet om og alle de 3 mennene var positive til å stille opp til intervju. Mennene kommer fra forskjellige deler av landet og jeg avtalte tid og sted med dem og reiste dit for å gjennomføre intervjuet. Jeg møtte hver enkelt av dem i deres hjem etter deres ønske, og det skapte en trygg og god ramme for intervjuet.

For meg var det viktig at kandidatene følte seg trygg under intervjusituasjonen slik at de ønsket å åpne seg for meg som forsker.

Jeg presenterte meg og informerte om prosjektet, Jeg fortalte om rettigheter i forhold til deltakelse og konsekvenser, og hvilke spørsmål jeg kom til å stille. Jeg tok en gjennomgang av dokumentasjon av intervju, oppbevaring og destruering, og garanti for anonymitet. Videre gjorde jeg informanten oppmerksom på at han kunne avslutte intervjuet når som helst uten at det ble konsekvenser for han. Han fikk lese gjennom informasjonsskrivet og jeg fikk en underskrift som bekreftet at han hadde fått den informasjon han var berettiget til og at han godkjente intervjuet, ønsket å delta. Han fikk også opplysning om at all informasjon som jeg har samlet inn er kun til bruk i denne oppgaven, og skal ikke brukes i forbindelse med andre sammenhenger (Johannessen et al., 2021. s. 50).

I starten pratet vi litt om hverdagen og om løst og fast, dette var med på å skape en rolig og avslappet atmosfære. Etterhvert passet jeg på at vi kom inn på temaet stamming, og vi fikk en myk overgang til å starte selve intervjuet.

I kvalitativ forskning er det også emosjonelle sider som jeg måtte ta hensyn til, derfor var det viktig å være oppmerksom under intervjuet, slik at jeg kunne fange opp signaler som tydet på at informanten følte ubehag i situasjonen (Nilssen, 2012, s. 32).

Under intervjuet brukte jeg en opptaker for å gjøre lydopptak, da kunne jeg konsentrere meg om å respondere på det informanten fortalte. Jeg valgte å stille delvis åpne spørsmål, slik at

informanten kunne reflektere over spørsmålene og gi fyldigere kommentarer. Jeg prøvde å være oppmerksom på at jeg var åpen, og sette til side egne erfaringer og meninger. Jeg responderte med å bruke småord, nikk, og ved å stille utdypningsspørsmål. For som Nilssen, (2012, s. 30) presiserer, er det viktig at som forsker måtte jeg kunne lytte, respondere, be om utdypninger, og vite når jeg eventuelt skulle endre retningen på intervjuet. Derfor prøvde jeg å vise at jeg var interessert ved å komme med oppfølgingsspørsmål og respons som, «hvordan opplevde du?», og «Det var interessant, kan du fortelle litt mer om det». jeg tenkte også over at jeg ikke måtte avbryte informanten når han svarte på spørsmål, og fortalte sin historie. På siste spørsmålet mitt spurte jeg om de hadde noe de ville tilføre, og med det la jeg opp til at de kunne opp med andre ting som kunne være relevant for oppgaven. Selv om jeg analyserte litt underveis, kunne jeg ikke gjøre ferdig analysen umiddelbart etter intervjuene, på grunn av at intervjuene innebar reising til kandidatens hjemplass, derfor noterte jeg etter intervjuet litt om stemning, følelser, og tanker som dukket opp.

3.9 Transkribering

Etter at jeg hadde samlet inn datamaterialet for alle 3 forskningskandidatene gikk jeg løs på oppgaven med å transkribere innsamlet materiale, jeg hørte gjennom opptaket, og kvaliteten på opptaket var god, så jeg startet med å omforme tale til tekst.

Transkribering er en del av analyseprosessen som er viktig, når man lytter og skriver kan det komme nye tanker, og man blir kjent med materialet som man har samlet inn. Det er best hvis man kan starte transkribering rett etter intervjuet, men det er ikke alltid det lar seg gjøre av forskjellige årsaker (Nilssen, 2012, s. 48). Som for eksempel i mitt tilfelle der jeg oppsøkte informantene på deres hjemplass. Når man transkriberer må man legge vekt på å skrive ned dataene så nøyaktig som mulig, slik at det blir korrekt gjengivelse av informantens fortelling. Når man er i en intervjusituasjon kan samtalen skli litt ut av hovedpoenget av og til, derfor blir det også viktig i transkripsjon å velge ut hva som er relevant for oppgaven (Nilssen, 2012, s. 50).

Det finnes digitale utstyr som kan brukes for å omforme tale til tekst (Nilssen, 2012, s. 49), men jeg ønsket å kjenne på at jeg fikk eierskap og at det ble mitt materiale, så jeg ønsket å gjøre det selv. Jeg la vekt på å få til å notere så riktig gjengivelse som mulig av det forskningsinformantene fortalte. Deretter kunne jeg sammenligne svarene, og gå i gang med analyse for å finne svar på min problemstilling.

3.10 Analyse

Det krevdes disiplin av meg som forsker i forbindelse med analysen, og i prosessen på den vitenskapelige side krevdes nøyaktighet og systematikk i alle deler. Jeg måtte se etter regelmessigheter, fellestrekk, og mønstre i det innsamlede materialet. Men jeg måtte også gjennom hele prosessen ha et kritisk perspektiv, og stille spørsmål til mønstre som fremkom i teksten. Det kan i noen tilfeller være vanskelig å skille mellom hva som er tolkning og hva som er analyse sier Nilssen (2012, s. 102). Siden det ikke finnes oppskrifter på hvordan vi analyserer kvalitative datamateriale var det ekstra viktig at leser fikk innsikt i på hvilket grunnlag jeg har analysert, hva som ble observert og snakket om i intervjuene, og hvordan datamaterialet var samlet inn. Jeg har lagt vekt på å presentere data slik at leseren kan bli overbevisst om sannsynlighet og troverdighet i oppgaven (Nilssen, 2021, s. 159).

Med bakgrunn i at dette er et kvalitativt intervju er jeg klar over at jeg til en viss grad kan påvirke situasjonen ut fra forforståelse, mine spørsmål, og hvordan spørsmål blir stilt, er spørsmålene mine ledene for eksempel? det kan skje bevisst eller ubevist (Nilssen, 2012, s. 31). Emnet blir kanskje diskutert, og når informanten får stilt et spørsmål som han eller hun kanskje ikke har tenkt over, kan det føre til at det dukker opp nye tanker. Det kan igjen føre til at informanten skifter mening. I positiv retning kan det jo være at informanten finner løsninger, men det kan også føre til at negative tanker dukker opp (Nilssen, 2012, s. 32).

Jeg har prøvd å jobbe med mine egne refleksjoner og legge dem til side under intervjubiten. Det var viktig at jeg som forsker jobbet med egne subjektivitet gjennom refleksivitet for ikke å miste forskerblikket, det gjelder å skape den nødvendige distansen til informantene og konteksten, og etter hvert datamaterialet, fordi jeg som tidligere nevnt ikke er en nøytral person, men har med meg, og er farget av blant annet en livshistorie, verdier, behov, interesse og miljø (Albrigtsen et al., 2017, s. 139). Dette førte til at jeg hele tiden jobbet for å være bevisst min rolle og mulig påvirkning av forskningsresultatet.

3.11 Reliabilitet og Validitet

Reliabilitet kommer fra det engelske ordet reliability og betyr direkte oversatt pålitelighet, og i all forskning er dette et grunnleggende spørsmål. Hvordan har jeg samlet inn data, nøyaktighet av undersøkelse, hvilken metode har jeg brukt, og hvordan har jeg bearbeidet innsamlet data. Validitet handler om at jeg som forsker har måtte oppfylle krav om kvalitet og sikkerhet i min forskning, for at det skal kunne betraktes som kunnskap. Kvalitetskrav knyttes både til formål, metode og resultater. Metodevalget var viktig for at validiteten skulle bli best

mulig (Johannessen et al., 2021, s. 166). Jeg har for å styrke påliteligheten i oppgaven, lagt vekt på å presentere hvordan jeg har samlet inn data, analysert, og transkribert. Jeg har lagt vekt på å forsøke å forholde meg så nøytral og objektiv som mulig, for å unngå å at resultater har blitt påvirket av mitt ståsted og erfaringer med temaet, samtidig som jeg ser på min forkunnskap som verdifull for oppgaven.

4 Resultater

4.1 Presentasjon av informanter og funn

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere informantene, og de funnene som jeg har gjort i oppgave, funnene vil jeg drøfte opp mot teori som jeg har presentert tidligere i oppgaven.

Informant nr. 1 er en voksen mann på 65 år. Han har stammet siden barndommen. Han har tatt utdanning etter at han ble voksen, og arbeider på et bibliotek. Han fremstår som en rolig og trygg mann, og har ingen problemer med å snakke om stammingen sin.

Informant nr. 2 er en mann på 27 år. Han har tatt utdanning og jobber som prosessoperatør. Han sier at han har ingen vanskeligheter av betydning, med stammingen i dag.

Informant nr.3 er en mann på 35 år. Han sier at han stammet ganske mye som barn, men har vokst av seg mye av stammingen. Han har tatt utdanning og jobber som elektriker. Han er også trygg på sin stamming, og stammer ikke så mye i dag.

4.2 Stammehistorie

Stamming oppleves ofte forskjellig fra person til person og i første del av intervjuet fikk de spørsmål om hvordan stammingen har vært for dem opp gjennom årene.

Informant 1 forteller at som barn ble han mobbet av medelever, der de blant annet hermet etter han når han stammet. Han ble ikke fanget opp i skolen med hensyn til stammingen, og fikk ingen hjelp fra lærere. Han sier at barne- og ungdomsår og som ung voksen var en meget vanskelig tid. Stammingen påvirket hverdagen mye, og det var så hemmende at han ikke søkte på videregående skole, Han tok ikke videregående skole før han hadde blitt voksen. Han har i voksen alder jobbet på et bibliotek, Han sier også at hvis han hadde fått hjelp i

barndommen, så hadde livet blitt helt annerledes, hvis han hadde hatt logopedhjelp allerede i barneskolen, så ville valgene hans videre og livet generelt ha blitt annerledes.

Informant 2 har stammet i perioder mye, og andre perioder mindre. Han har i tillegg til stammingen andre talefeil, og den logopedhjelpen han har hatt, har vært i forbindelse med bokstavfeil. Han har en tvillingbror som også stammer og de hadde litt tvilling språk når de var små, det vil si at de lagde seg egne ord som bare de forstod. Han har også en to år eldre bror som stammet litt i barndommen. Han ble også ertet litt i barndommen.

Informant 3 fortalte at han som barn var sjenert på grunn av stammingen, og han deltok ikke så mye i samtaler som de andre elevene. Han forteller at på barneskolen hadde de et samarbeid med en jevnaldrende klasse fra Sverige, og i den forbindelse lagde de en introduksjonsvideo i 4. klasse av hver enkelt elev, som de sendte til klassen i Sverige. Når de kom til 6. klassetrinn reiste de over til Sverige og besøkte den andre klassen, og i den forbindelse fikk de se de videoene som de hadde sendt. Informant 3 sa at han ble overrasket over hvor mye han stammet på opptaket, og at han skammet seg over det. Men etterhvert som han ble eldre fant han en interesse i teatermiljøet, og har etter hvert bygget opp mestring og selvtillit ved å tørre å utfordre seg selv til å delta i nye og ukjente arenaer. Nå har han ingen problemer med å stå på scenen å snakke til 5000 folk, han sier at så lenge han er i en rolle så går det bra, det hadde vært verre hvis han skulle snakke fremfor så mange mennesker som seg selv, sier han.

Alle 3 informantene sier også at stammingen føltas som et problem i barneskolealder, og de ble ertet av de andre elevene. De forteller at de hadde det kanskje verst i ungdomsskolealder, men at de etter hvert som de ble voksne, klarte å opparbeide seg en trygghet i seg selv som gjorde at stammingen ikke ble et problem i hverdagen.

Det er ikke uvanlig at stamming kan føre til skamfølelse, frykt og at de kan ha en opplevelse av å være mislykket, det kan igjen føre til at de trekker seg unna situasjoner i klassen som de ikke føler seg trygge i, for eksempel høytlesning (Rygvoild og Ogden, 2017, s. 190). Og når vi har kunnskap om at elever som trives dårlig i skolen og ikke får oppfølging, er mer sårbare, og ikke får utnyttet hele sitt lærings potensiale, ser vi at det er viktig å følge opp de elevene (Befring og Tangen, 2012, s. 153). Forebygging allerede i barnehage vil kunne styrke barnet og gi dem kompetanse til å leve med problemtilstand, det handler om å forsterke de positive

sidene hos barnet, og gi dem ressurser til å unngå å utvikle negative problemtilstander (Befring og Tangen, 2012, s. 564).

Før i tiden hadde man den oppfatning av at hvis man ignorerte barnet som stammet, så ville stammingen gå over av seg selv, de hadde den tanken av at hvis barnet ikke oppdaget selv at det snakket annerledes, så ville språket rette på seg selv (Knudsen og Christmann, 2015, s.19). Ifølge (Mæle og Vågen 2017 s. 23) er det også slik at de som strever med språket kan bli sett på som dumme fordi de ikke får uttrykt seg på med forståelig tale og da kan det bli sprik mellom tanke og det som blir sagt.

Språk er det viktigste verktøyet vi har for å kunne kommunisere med andre mennesker og forstå oss selv og andre, hvis den språklige biten ikke fungerer har ikke personen like muligheter som de andre til å få frem meningene sine og å gjøre seg forstått (Lind og Kristoffersen, 2014, s. 19). det er derfor det er viktig å møte mennesker med språkvansker med respekt og tålmodighet, da de ofte trenger mer tid til å få sagt det de vil si. De greier kanskje ikke å henge med i samtalen slik at du er kommet over på et annet tema før den som stammer har klart å få uttrykt seg (Mæle og Vågen ,2017, s. 53).

Ingen av de 3 informantene har hatt logopedhjelp for stammingen i småbarns alder, men informant 1 har hatt noen timer kontakt med logoped i voksen alder, da han var yngre var han innom Bredtvet kompetansesenter, som er et landsdekkende spesialpedagogisk senter på Bredtvet i Oslo, og han sier at han hadde godt utbytte av oppholdet der. Hos logopeden der lærte han blant annet pusteteknikker, som han siden har brukt aktivt for å få frem ord som står fast. Han sier at han ved å bruke pusten til hjelp når han stammet kunne han for eksempel klare å si vanskelige bokstaver som b og p, fordi han lærte at han kunne han slippe de ut på utpust. Han sier også at han leser mange bøker, både fordi det interesserer han, men også fordi det hjelper han å bygge ut synonymtilgang. Ved å lære seg mange synonymer kan han bytte ut de vanskeligste ordene med noen som er enklere i si og som han stammer mindre på.

De har alle som voksne greid selv å finne teknikker for å kunne kontrollere stammingen bedre, også teknikker med pusten er noe som de alle har lært seg på egen hånd. For eksempel så sier informant 2 at når han kjenner at han vil komme til å stamme, så prøver ha å kontrollere pusten slik at han tar sats og greier å si ordet uten å stamme. I tillegg finner han gjerne andre ord som han vet han klarer å si uten å stamme. Han synes det er ubehagelig å snakke i telefonen, det er ifølge informanten enklere å se folk i øynene når han er i en samtale. Han stammer i perioder mer og i noen perioder mindre, for eksempel i sommerferier stammer han mer. Ifølge Knudsen og Christensen (2015, s. 32 er det ikke uvanlig at stammingen kan

intensiveres rundt merkedager og ferier. det kan komme av at det blir forventninger og da kan stressnivået øke.

4.3 Hjelp og støtte

På spørsmålet om hva de tenker er god støtte fra nærpersoner, mente alle at det viktigste var at de fikk fullføre setningen. At personene rundt dem hadde litt tålmodighet når de var i samtale med dem

Og på spørsmål om hva nærpersoner ikke bør gjøre, svarte alle 3 at samtalepartner ikke må si det ordet som stopper opp, men vente til de har klart å si det.

Informant 1 sier i tillegg at for han er tanken på å stamme verre enn situasjonen og ifølge Albrigtsen et al. (2017, s. 140), er ofte frykten, tanken og de negative følelsene rundt det med å kanskje komme til å stamme i en samtalsituasjon være et element som kan føre til at stammingen kan forverres. For å unngå det sier Mæle og Vågen (2017, s.53) at når man møter mennesker med språkvansker må man være tålmodig, vise respekt og la han eller hun få den tiden de trenger for å få uttrykt seg.

Informant 2 som har en tvillingbror som også stammer, sier også at han følte at han hadde støtte i broren, både fordi at han ikke følte seg alene om stammingen, og fordi at han slapp å få alt fokuset.

informant 3 mente også at han hadde fått støtte fra foreldre og andre nære rundt han gjennom at de hadde vært så rolig og tålmodig med han. Han har fått bruke den tiden han trengte for å kunne uttrykke seg. Han har også jobbet mye med sang og teater hele tiden fra han var barn og mente selv at det hadde hjulpet han mye og vært en støtte for han. Sangen, fordi at når han synger stammer han ikke, og da får han vist en annen side av seg selv, en side som han har kontroll over, og teater har gjort han mer trygg og avslappet i forhold til stammingen. I tillegg fikk han bli kjent med andre som hadde de samme interessene som han.

For noen kan det å hevde seg på andre områder kompensere for stamming, noen vil også føle trygghet i å selv fortelle for nye personer de møter at de stammer, da kan de unngå å oppleve overraskende situasjoner (Albrigtsen et al., 2017, s. 134).

Når det gjelder dette med familiemedlemmer som stammer sier informant 1 at han hadde en søster som også stammet. Det gjelder også for informant 3 som også har en søster som stammet da hun var liten, og studier viser at flere av de som stammer også har familiemedlemmer som stammer. Det kan se ut som at hos ca 60% av som stammer er det arvelige faktorer som spiller inn (Hjelmervik et al., 2010, s.65).

4.4 Hjemmet er den viktigste arenaen

Alle 3 informantene sier at sånn som de husker det så hadde ikke foreldrene spesiell kunnskap om stamming og de har ikke fått opplæring i hvordan de skulle forholde seg til stammingen. Informant 1 og 2 sa at det at de stammet ikke var et tema hjemme, og det ble ikke snakket om. Knudsen og Christmann (2015, s. 31) sier at det er viktig at stammingen ikke blir et tabuemne, foreldre bør snakke med barnet om stammingen, slik at barnet forstår at det at de stammer ikke utgjør en forskjell i hvor mye foreldrene bryr seg om dem. Ved å si til barnet at de forstår at enkelte ord kan være vanskelig å si, og ved å ta seg tid til å høre etter hva barnet sier kan man normalisere, og gjøre stammeproblematikken mindre.

Stamming er kjent for å være påvirket av flere miljøfaktorer, og en viktig faktor er hjemmemiljøet og deres nærmeste familie. Foreldre kjenner barnet sitt best og er en viktig rollemodell for barnet, de er også den viktigste støtten for barnet i tidlig barndom. Noen foreldre vet ikke hvordan de skal reagere når barnet stammer, og det kan i noen tilfeller være knyttet skam til at barnet stammer fordi at foreldrene kan tro at de kan være medvirkende årsak til stammingen (Kelman og Nicholas, 2020, s. 15). Hjemmet er den viktigste arenaen for barn. I hjemmet skal de føle seg verdifulle, kjenne at de strekker til, de skal kunne føle seg sett og godtatt, og på den måten kan de lære å godta seg selv (Brenna, 2004, s.77). Foreldre og partnere kan være viktig hjelp og støtte for den som stammer, og kan være med på å gi han eller hun sterkere følelse av å ha kontroll i hverdagen, både når det gjelder å ha noen å snakke med hvis personen opplever mestrings, eller i tilfeller de opplever nederlag og bekymringer (Albrigtsen et al., 2017, s. 134).

4.5 Tilrettelegging i jobbsammenheng

Jeg spurte om de hadde fått fikk noen støtte fra arbeidsgiver.

Ingen av dem følte at de hadde behov for ekstra støtte eller tilrettelegging. Informant1 sa at han i dag ikke følte at han trengte noen støtte, men at det var noen utfordringer i jobben, blant annet hvis han skulle snakke i telefonen, det kunne være en terskel. Men han synes det var best i de tilfellene det var han som ringte, da følte han at han hadde litt kontroll over samtalen, samtidig som han tenkte at de fikk tåle å høre på litt stamming inni mellom. I den jobben han har, på et bibliotek, må han ta mange telefoner, så det er ikke mulig å unngå telefonsnakking selv om han ikke syntes det var noe positivt.

Noen av de som stammer prøver å unngå situasjoner som de føler seg utrygg i, som i dette eksemplet, det å snakke i telefonen, eller det kan være i situasjoner hvor de vet at de kommer

til å stamme på et ord, så de bytter ord rett før de skal si det. Noen av metodene de har lagt seg til, kan det være hensiktsmessig å få hjelp og støtte for å endre på (Albrigtsen et al., 2017, s. 134).

Å jobbe på bibliotek er vel typisk en slik jobb som man vet det kan være mye verbal aktivitet, for eksempel med at det er en del telefoning, så for informant 1 var jo dette en terskel som han klarte å forsere. Det kan oppleves forskjellig fra person til person i hvor stor grad stamming føles som et hinder, og indre stammeproblematikk trenger ikke å ha noe med hvor mye en person stammer, for eksempel så kan en som stammer lite likevel føle det som et stort ubehag å snakke i telefonen (Hartelius et al., 2008, s. 446).

Informant 2 sier også at han ikke trenger noen ekstra støtte i sin jobb, han tar prøver av metall i jobben der han må fortelle resultat til sine kollegaer, men han sier det er et lite miljø og han føler seg trygg, så det betyr ingenting om han stammer, og opplever ingen negative reaksjoner i forbindelse med det.

Informant 3 som jobber som elektriker sier at han heller ikke har behov for støtte i sin jobb, han føler seg akseptert av arbeidskollegaer og han sier at han jobber mye med prosjekt og møter mange nye folk som han må forholde seg til, men han mener at han har vært heldig og møtt på bare positive mennesker, og ikke hatt noen negative opplevelser i forbindelse med stammingen i jobbsammenheng.

Ingen av informantene i min undersøkelse har følt seg diskriminert eller hatt negative opplevelser i jobbsammenheng. Alle tre har jobber de trives i og der de må være selvstendig. Ingen av dem følte at de trengte noen ekstra støtte i forbindelse med stammingen. Ifølge Albrigtsen et al (2017, s. 148) er det mange som stammer som velger jobber der de kan være mindre verbalt aktiv, og kan være litt tilbaketrukne. Men det er også noen som bryter ut av mønsteret og velger seg yrker med mer verbal aktivitet. Informantene i min studie har alle tre jobber de må være verbalt aktiv i, men de har ingen problemer med det.

4.6 Andres reaksjon

På spørsmål om hvordan de ønsket at andre skulle reagere eller ikke reagere når de stammet, sa de alle tre at de ønsket at personen de snakket med helst ikke skulle vise noen reaksjon, men være tålmodig og la dem snakke ferdig.

Informant 1 sa også at han ønsket at personer som ble usikre i møtet med han, heller kunne spørre og vise interesse for stammingen, i stedet for å trekke seg unna. Han hadde opplevd at for eksempel betjening i butikk hadde blitt veldig usikker, og ikke vist hvordan hun skulle forholde seg til at han stammet, hun viste tydelig at hun var utilpass, og flakket med blikket.

Han forteller videre om en annen episode som har satt spor:

- «jeg husker en gang jeg var i Trondhjem, der var det en mann med høyere utdanning som sa, nei men stammer du? Åsså lo han. Det var ubehagelig og jeg visste ikke helt om han mente det negativt på en mindreverdige måte, jeg husker det fordi at det var en mann med høyere utdanning og jeg trodde at han var klokere enn som så».

Sitatet viser at informanten husker denne episoden fordi han kan ha følt seg nedverdiget av mannen som han tenkte på som en klok mann. Informanten synes det var merkelig og uforskammet at han lo av at han hadde taleflytvanske. Med tanke på at mannen hadde høyere utdanning, forventet informant 1 at han hadde mer kunnskap og klokskap enn å le av en som stammet.

Informant 2 sier at i de periodene han stammer mye blir han stille og snakker mindre, han synes det er litt ekkelt å snakke med nye folk fordi han ikke vet hvordan de vil reagere.

Informant 3 mener at det viktigste er å bare være avslappet og bare være helt normal, da blir den som stammer roligere og tenker mindre på at han stammer, og automatisk så blir det mindre stamming.

Informasjon og kunnskap om stamming i miljøet rundt personen som stammer, kan gi større åpenhet og aksept, som igjen gir mere positive holdninger, og den som stammer får bedre selvtillit (Albrigtsen et al., 2017, s. 136).

Jeg spurte om stammingen påvirket de til å ta kontakt med andre folk.

Informant 1 sier at han heldigvis har evnen til å tulle og tøyse med folk, og det letter på stemningen, så han føler ikke at det er et problem å ta kontakt med nye folk nå, men som ung var det vanskelig da det var mye usikkerhet. Noen ganger, spesielt hvis han møtte nye folk kunne han legge om til en annen dialekt, for han hadde oppdaget at det hadde den samme virkning som hvis han sang, at han stammet mindre.

Informant 2 sier at han hadde størst problemer med å ta kontakt med nye folk når han begynte på videregående, det var en periode at han stammet mer, og da valgte han å trekke seg litt unna og ikke delta så mye i samtalene. Han sier:

«Når jeg har hatt de periodene har jeg vært mer stille, i alle fall hvis jeg har vært rundt mye folk. Spesielt for eksempel når jeg begynte på videregående og jeg stammet mye var det vanskeligere å snakke med nye folk, jeg ble mer stille. Hvis jeg derimot hadde en god periode i begynnelsen av skoleåret ble det til at jeg snakket mer fordi at jeg stammet mindre».

Han sier videre at siden han ikke visste hvordan folk reagerte når han stammet mye, ble det litt ekkelt, og han valgte å snakke mindre.

Sitatet over viser at frykten for å stamme og hvordan de andre reagerer på det, fører til at han blir stille og prøver å unngå å være språklig aktiv (Albrigtsen et al., 2017, s. 164).

For informant 3 var det spesielt i ungdomstiden at det følte som et problem, stammingen førte til at han ble sjenert og ville ikke være til bry. Han sier:

«hvis en gjeng snakket sammen ville jeg ikke være til bry, jeg ville ikke ta ordet for ikke å forstyrre flyten i samtalen, jeg var redd for at de andre skulle synes det var et slit å måtte vente til jeg skulle bli ferdig».

Sitatet sier noe om at han som ungdom var han redd for å gjøre feil, og ikke gjøre ting riktig i forhold til de andre, og han var mer fokusert på hva de andre tenkte om han. I boken «ord til besvær», har Bennedichte, Olsen og Sønsterud (2017, s. 166) tatt for seg de emosjonelle sidene ved stamming, og de sier at mange av de som stammer opplever skam i forbindelse med stammingen, både når de stammer og hvis de blir tause og ikke sier noe fordi de er redd for å stamme, mens andre beskriver at de heller føler redsel, frykt eller flauhet. Utfordringene med stamming knyttes mer til følelsesmessige og indre tankestrev (Albrigtsen et al., 2017, s.166).

Informanten forteller videre at han vet godt hvilke ord han sliter med mest, så han snakker rundt ordet for å unngå å si det, når han var yngre la han seg til en del ansikts uttrykk og rykninger når han skulle si ord som var vanskelige, da holdt han hånda si fremfor ansiktet for at ikke de andre skulle legge merke til det. Hartelius et al (2008, s. 446) sier at personer som stammer kan noen ganger tilegne seg ulike fysiske kroppsbevegelser som for eksempel, å knipe med øynene eller ta hånden til hodet når de sitter fast i et ord.

Etter at informant 3 har blitt voksen og opparbeidet seg en trygghet i seg selv er det ikke vanskelig i det hele tatt, han sier at han elsker å treffe nye folk, og er overbevist over at det henger sammen med at han har vært så aktiv i teatermiljøet. Han sier videre at enkelte han snakker med, er utålmodig og begynner å gjette på ordet han prøver å si , det er det det verste de kan gjøre sier han ,men derimot så kan det være bra hvis man hopper inn og ut av samtalen, med veksling slik at det blir en naturlig flyt, han ønsker ikke at den han snakker med venter hele tiden på at han skal snakke ferdig, da føles det unaturlig, men heller ikke prøve å hjelpe han ved å fullføre setningen, eller gjette på hva han skal si ,for da må han jo begynne på nytt hele tiden hvis gjetningen blir helt feil.

4.7 Hjelp og støtte i barnehage og skole

Jeg spurte dem om de følte seg ivaretatt i barnehage skole med hensyn til stammingen, og hva som kunne ha vært annerledes hvis de hadde fått hjelp i tidlig alder.

informant1 som er den eldste av informantene, sier at han ikke fikk noen hjelp i det hele tatt i barndommen, han ble ikke sett og det var så ille i barneskolen at alt bare stoppet helt opp for han. Det førte blant annet til at han ikke søkte på videregående skole, og måtte ta den i voksen alder istedenfor. Han beskriver barne- og ungdomsårene som meget vanskelig, og sier at hvis han hadde fått logopedkontakt tidlig for å lære seg for eksempel pusteteknikker, og hvordan han skulle håndtere stammingen, er han overbevist om at livet ville blitt helt annerledes og mye enklere.

Informant 2 svarte også at han ikke hadde fått spesifikk hjelp for stammingen i barnehage eller skole, og han mener også at det hadde vært til stor hjelp hvis han hadde hatt hjelp og støtte i barndommen, både gjennom logoped og i forbindelse med skole.

Informant 3 sier at han følte seg ivaretatt på skolen fordi han hadde en lærer som var tålmodig, men det hadde nok vært til hjelp om han hadde fått logopedhjelp med tanke på at det var i barne- og ungdomsårene at stammingen var mest problematisk. Ifølge Albrigtsen et al (2017, s. 163) er godt samarbeid og god støtte fra lærer det som kan være utslagsgivende om personer som stammer føler seg ivaretatt i klassen. Ved å ha en god dialog mellom lærer og elev, kan lærer best hjelpe og legge til rette undervisningen for eleven på den måten som føles best for eleven.

På spørsmål om hva de hadde vurdert som god støtte i dag, sa alle tre informantene at de ikke følte at de hadde behov for ekstra støtte nå etter at de hadde blitt voksen utover det at de ønsket at samtalepartner gir dem tid til å fullføre ord og setninger.

Informantene har opparbeidet seg en trygghet i voksen alder, og sier selv at de ikke lar stammingen være et hinder for dem. Det vil påvirke det sosiale livet hvis de klarer å redusere frykten for å stamme, dette vil igjen kunne føre til at det påvirker talen i positiv retning (Albrigtsen et al., 2017, s. 140).

4.8 Hjelp fra fagpersoner

Med spørsmål om de hadde hatt hjelp for stammingen av fagpersonell, var det bare informant 1 som sier at han har hatt logopedhjelp, der han blant annet lærte pusteteknikker. Det er

personavhengig om den som stammer opplever positivt utfall i logopedoppfølging, men noen opplever et behandlingsutfall med stor nytteverdi. Det kan se ut til at persontilpasset behandlingsopplegg er det som gir best resultat (Albrigtsen et al., 2027, s. 139).

På det andre forskningsspørsmålet som var: -Hvordan best bli støttet av fagpersoner? svarte informant 1, at han som beskrevet før, hadde litt erfaring fra logoped i voksen alder, og kunne ha ønsket at han fikk den hjelpen også når han var yngre. Han sier at det viktigste for han hvis han skulle oppsøke logoped nå, er at logopeden ser at det er forskjeller på de som stammer, at ikke alle er like. Han sier også at han forventer at logopeden har god kunnskap om stamming, slik at han eller hun vet hvilken behandling som kan føre til bedring.

Det har vært gjennomført undersøkelser på hvilken erfaring logopeder har i forbindelse med stammebehandling, og mange logopeder sier at stamming er et av de vanskeligste områdene innen logopedien, mange sier at hovedårsaken er at de mangler praksis (Albrigtsen et al., 2017, s. 138).

På spørsmål om hvilke andre fagpersoner logopeden kunne ha hatt et tverrfaglig samarbeid med, svarte han at han kunne ha tenkt seg at logopeden samarbeidet med psykolog, psykiater, og fysioterapeut. Det kan for eksempel være at noen har psykiske plager i forbindelse med stamming. Anspenhet kan jo også føre til vonde muskler og da hadde det vært bra med behandlingstime hos fysioterapeut.

De to andre informantene hadde ikke tenkt så mye over det spørsmålet men når de fikk litt tid til å tenke på det, kom de også frem til at psykolog og fysioterapeut var de samarbeidspartnere som var mest sannsynlig at noen kunne ha behov for.

I TVEPS senter for tverrfaglig samarbeids løsning har Gunnhild Agdesteen (2019), skrevet en artikkel om tverrfaglig samarbeid. Toppene ved flere universitet ble spurt om hvorfor det er så viktig med tverrfaglighet, og svarene deres var at man jobber i en sosial kontekst, og for å løse klientens helseproblemer er det viktig med samarbeid. Dessuten er det er ingen som jobber alene i de yrkene hvor andre yrkesgrupper kan være en del av pasientens helsetilbud. Man får mer informasjon om pasienten ved å jobbe tverrfaglig og får en bedre oversikt over hva pasienten trenger av hjelp. Så for at pasienten skal få det beste helsetilbudet er det viktig å jobbe på tvers av ulike fag og profesjoner. Videre står det at i Forskriften om obligatorisk tverrpolitisk læring, er intensjonen å gjøre et felles løft for å styrke kompetansen i helse- og sosialfagutdanningens kompetanse når det gjelder tverrfaglig samarbeid.

4.9 Funn

I denne undersøkelsen kom jeg frem til at det er fire hovedfunn. Og de er:

1. *-Tidlig innsats*, informantene hadde opplevelse av ikke å bli sett, eller få hjelp i barndom- og ungdomstid, det er viktig å sette inn hjelp og støtte så tidlig som mulig.
2. *-Veiledning*, det er viktig med veiledning til foreldre og nærmiljø, slik at personen som stammer får den støtten han eller hun trenger.
3. *-Selvaksept og opparbeidet trygghet*, informantene føler ingen behov for ekstra hjelp eller støtte nå, og lever godt med stamming som voksen.
4. *-Tverrfaglig hjelp* kan være bra for personer som stammer.

4.10 Hjelp og støtte i barne- og ungdomstid

Det viktigste funnet som ble gjort i denne studien er at det kan se ut som at det er hensiktsmessig å komme i gang tidlig med støtte og hjelp til personer som stammer, ut fra forskningskandidatenes erfaring, er det en fordel å komme tidlig i gang med tiltak. Hjelp og støtte kan settes inn allerede som små barn, gjerne i barnehagen.

For spesielt den ene av informantene som var med i denne studien hadde klare tanker om at hvis han hadde fått hjelp og støtte både fra nærmiljø og fagpersonell i tidlig alder, hadde livet og valgene han tok senere i livet blitt annerledes. Men også de to andre mente at det hadde vært til stor hjelp om de hadde fått hjelp fra fagperson når de var små, spesielt med tanke på å bli trygg på seg selv, og hjelp til å akseptere stammingen, i tillegg til å lære seg pust og teknikker for å få kunne håndtere stammingen bedre.

Alle tre informantene sier at de har stammet så lenge de kan huske. Felles for dem var også at de stammet mer som barn enn som voksen. Et annet viktig fellestrekk var at de alle mente at det hadde vært bra å fått logopedhjelp når de var barn, både informant 1 og informant 2 gikk så langt som å si at livet deres hadde blitt helt annerledes hvis de hadde blitt fanget opp som barn og fått hjelp å lære seg teknikker for å håndtere stammingen bedre, og få hjelp til å leve med stammingen på en god og trygg måte. For eksempel i et samarbeid med logoped og psykolog.

For alle tre informantene førte stammingen til at de ble stille og unngikk å delta i samtaler. Frykten for å stamme kan føre til frykt for å snakke, skyldfølelse skam, unngåelser og mindreverdighetskompleks (Knudsen og Christmann, 2015, s. 14). Dette viser viktigheten av å komme tidlig i gang med hjelp og støtte til barn som stammer, for noen barn kan det utvikle seg til å bli et alvorlig kommunikasjons handikap hvis de ikke får hjelp til å takle stammingen (Knudsen og Christmann, 2015, s. 19). De siste tiårene har det vært forsket på den enkeltes

opplevelse med å stamme, begreper fra sosiologi og psykologi har vært brukt for å forstå hvordan stammingen påvirker livskvalitet og følelser med hensyn til kommunikasjon og sosial samhandling. Ved at vi får bedre kunnskap og kan informere om stamming i skole og offentlighet, er det mulig å lage en bedre hverdag for personer som stammer (Albrigtsen et al., 2017, s. 146).

Studien viser at alle informantene har opplevd erting eller mobbing i barneårene på grunn av stammingen, og ifølge Albrigtsen et al (2017, s.147) har barn og unge som stammer økt risiko for å oppleve erting og mobbing. For informant 1 som hadde en vanskelig barndom på grunn av mobbing og diskriminering, førte det til at han blant annet ikke søkte seg på videregående skole, og fikk ikke tatt videre studie før han hadde blitt voksen. Hvis han hadde fått hjelp og støtte i skolen, mener han selv at livet videre hadde blitt annerledes og enklere.

Alle tre informantene var også samstemt i at i en samtalesituasjon ønsket de å få tid til å fullføre ord og setning uten at samtalepartner fullfører for dem. Men informant 3 understreker at han likevel ikke ønsker at dialogen ikke skal ha flyt. Han sier at han vil at en samtale skal føles naturlig ved at man veksler å snakke i en samtale, uten at man nødvendigvis må vente til den som snakker har fortalt alt han vil si, men samtidig må samtalepartner ha litt tålmodighet. Studien viser også at når det gjelder yrke har alle tre tatt utdanning, og er i en jobb som de trives med der de ikke har behov for hjelp eller støtte. De føler seg akseptert av sjefen, arbeidskollegaer og mennesker som de møter gjennom yrket sitt.

4.11 Veiledning til nærmiljø

Videre fremkommer det i studien at veiledning til foreldre og nærmiljø, har ifølge informantene sannsynligvis vært helt, eller delvis fraværende for alle 3 informantene. Hvordan kan vi arbeide for å synliggjøre stamming i samfunnet vårt? Ville det kunne gitt positivt utfall hvis foreldre og nærmiljøet rundt dem hadde fått veiledning i hvordan de kunne ha vært en god støtte for dem? Informant 3 mente at foreldrene var bevisst på at de skulle gi han tid til å fullføre setninger og høre på hva han hadde å si, og det kan selvfølgelig være at foreldrene har fått veiledning uten at informantene har minne om det. Siden alle tre informantene er voksne menn kan det være nærliggende å tro at det ikke var så mye opplysning til foreldrene og nærmiljøet rundt dem om stammeproblematikken i barne- og ungdomsår, med hensyn til at det er noen år tilbake og at det da var mindre kunnskap om stamming. Ifølge Kelman og Nicholas (2020 s.54) vil det å gi informasjon til foreldrene om hvordan talen til barnet utvikler seg, være viktig for at foreldrene skal kunne hjelpe barnet på

best mulig måte. I tillegg til at foreldrene får bedre kunnskap kan de også hjelpe barnet til å dempe angst og usikkerhet i forbindelse med stammingen.

4.12 Selvaksept

Et annet resultat i studien som jeg ønsker å trekke frem er at alle tre informantene forteller at de har opparbeidet seg en trygghet etter at de har blitt voksne. De forteller at de lever godt med stammingen og at de ikke har behov for hjelp og tilrettelegging etter at de ble voksne. Det at de har fått bedre selvaksept bidrar også at den sosiale deltakelsen er bedre enn da de var i barne- og ungdomsår, og de føler ikke at de har sosiale vansker i dag. Alle tre informantene fremstår som rolige, selvsikre og utadvendte personer. De sier også at det å ta kontakt med nye folk ikke er et problem idag, men når de var ungdommer derimot var det vanskelig. Da var det mye usikkerhet og det følte som et problem å skulle ta kontakt med nye folk, det førte også til at de trakk seg unna for å unngå talesituasjoner. Funn kan tyde på at med hjelp fra nærmiljø og fagpersoner i barndom, kunne det ha vært enklere for informantene å ha mulighet til å opparbeide seg en trygghet i forbindelse med stammingen, og mulighet for å bedre selvfølelsen, og aksept kunne ha blitt oppnådd på et tidligere punkt i livet. Med trygghet skapes mulighet for bedre verbalt samspill, bedre selvfølelse, og at stammingen i så liten grad som mulig er til hinder for en total fungering for den som stammer (Rygvold og Ogden, 2017, s. 192).

4.13 Tverrfaglig samarbeid

Når det gjelder forskningsspørsmål der jeg spurte om de hadde hatt noen form for behandling fra fagpersoner for stamming, var det informant 1 som hadde gjort seg opp tanker om det.

Han har vært innom stammebehandling og har hatt positiv erfaring med det.

Alle tre svarte også på spørsmålet om tverrfaglig samarbeid der de var enige om at det som kunne vært nyttig samarbeid, var mellom med logoped, psykolog og fysioterapeut. Jeg hadde et spørsmål tilslutt der jeg spurte om de hadde noe mer de ville tilføye, og informant 1 ønsket å få med at det var viktig at logopeden var oppmerksom på at personer som stammet er veldig forskjellig, og har behov for personlig tilpasset behandling. Han mente også at det var veldig viktig at logopeden har god kunnskap om temaet.

5 Drøfting

Barn og unge som stammer opplever oftere å bli mobbet og avist av jevnaldrende (Albrigtsen et al., 2017 s. 147), og for elever i skolen kan vi se utfordringer hvis eleven som stammer ikke ønsker å snakke høyt i klassen, fordi han eller hun er redd for å bli ledd av. Er det da riktig å la eleven slippe å snakke i klasserommet? Ved å slippe å snakke høyt trenger ikke eleven å bruke energi på å grue seg til talesituasjoner, men samtidig så kan det også føre til at eleven føler seg utenfor. Rygvold og Ogden (2017, s.191) sier at det ikke bør være opp til eleven å må ta valget mellom å slippe å snakke, eller å risikere å stamme. Men på en annen side er det viktig at eleven får være med på å bestemme hvordan det skal legges til rette slik at talesituasjonen blir trygget. Eleven trenger kanskje hjelp til å redusere negative tanker og frykt for å stamme, for det handler ofte om hva eleven tenker om sin egen stamming (Albrigtsen et al., 2017, s. 140).

At læreren har kunnskap om stamming og tilrettelegging, er også viktig for å kunne gi eleven en god oppfølging. For ungdom er skolen en viktig arena for å få hjelp til å håndtere stammingen (Albrigtsen et al., 2017, s. 136).

Hva personer som stammer forventer av stammebehandling kan variere fra person til person, og det kan veksle over tid. Noen ønsker å oppnå taleflyt, mens andre ønsker å få til en kontrollert, og akseptabel stamming. Hvilken metode som blir brukt av logoped har også mye å si på hvilken effekt behandlingen gir (Hartelius et al., 2008, s. 451).

Selv om noen får god hjelp og gode resultater av logopedhjelp, er det dessverre slik at det er ulik erfaring og ulike resultater fra logopedkonsultasjon. Det er ikke alle som føler at det har løst problemet for dem. Det kan være forskjellige grunner til at det oppleves forskjellig, det kan for eksempel være at man kommer til en logoped som har lite kompetanse innen stamming, det kan også være personlig kjemi, eller ulik målsetting, eller det kan være andre faktorer som spiller inn (Albrigtsen et al., 2017, s. 138). Men på en annen side ifølge Biefring og Tangen (2012, s. 587), viser forskning at forebyggende innsats som innledes tidlig gir gevinster, såfremt de utføres av kvalifiserte fagfolk, og er så langvarig som nødvendig. Men ifølge Albrigtsen et al (2017, s. 146) er det slik at selv om det anbefales behandling hos logoped, og det er kommunens ansvar at den som stammer får den behandlingen han eller hun trenger, er det ikke alltid så enkelt å få gjennomført det. I en undersøkelse gjort av Afasiforbundet i 2019 der de ba kommunene om å svare på logopeddekningen i kommunen, svarte 67,71% at de ikke har logoped i kommunen (Afasiforbundet, 2019).

Selv om vi lærer mer om stammeproblematikken, vil det være individuelle forskjeller, der personer som nesten ikke har hørbar stamming likevel kan ha store emosjonelle vanskeligheter tilknyttet stammingen, og andre som stammer hardt kan være helt avslappet med hensyn til at de stammer (Albrigtsen et al., 2017, s. 166). En kan for eksempel synge uten å stamme, mens en annen stammer i sangen også. For noen hjelper det å senke taletempo, mens for andre har det ingen effekt.

Noen Logopeder synes det er spennende å jobbe med stammeproblematikk mens andre synes det er utfordrende og kanskje litt vanskelig (Rentschler, 2012, s. 13). Å jobbe med stammeproblematikk handler ikke bare om det vi ser og hører hos personen som stammer, derfor kan det være hensiktsmessig for Logopeden å samarbeide med andre fagpersoner som psykolog, lege og fysioterapeut (Albrigtsen et al., 2017, s. 140).

6 Avslutning

6.1 Refleksjoner

Arbeidet med oppgaven har vært en krevende prosess, det har vært veldig lærerikt og interessant selv om det har vært en utfordring å få satt sammen delene til en helhetlig oppgave. Jeg har med kvalitativ metode intervjuet tre personer som stammer for å finne svar på problemstillingen min. jeg har prøvd å finne ut hvilke støtte de har, har hatt og kunne ha ønsket seg. Stamming er en hørbar taleflytvanske som vi legger merke til hvis vi hører noen som gjør det. Og det er veldig forskjellig hvordan den som stammer opplever og lever med stammingen, der noen føler det som et stort problem mens andre lever godt med det. Men det er ihvertfall ikke noen tvil om at opplysning rundt temaet er viktig. Veiledning til både den som stammer, foreldre, barnehagelærere, lærere, arbeidsgivere og allmennopplysning bør bli bedre. Gjennom denne oppgaven har jeg fått ny og viktig kunnskap som jeg kan ta med meg og bruke i min fremtidige jobb som logoped.

Jeg kan se begrensninger på at funn jeg har gjort har sine svakheter i og med at det kun er tre forskningsdeltakere, men samtidig så er dette et tema som er forsket på fra før, og funnene mine som indikerer at tidlig innsats er viktig og er med på å styrke andre forskningsresultater. For eksempel, for å hindre at stammingen etablerer seg til å bli til et vedvarende problem, er det viktig å komme tidlig i gang med behandling.

Det som kom tydelig frem i mitt møte med informantene var at alle de 3 informantene virket så trygge og åpne i forhold til stammingen, men ifølge dem handlet det om at de som voksne følte at de hadde kontroll og nå ikke lenger brydde seg om hva andre tenkte om dem. Det er viktig å få frem at de som stammer ikke nødvendigvis har en dårligere hverdag enn de som ikke stammer.

Når jeg startet med denne oppgaven hadde jeg i utgangspunktet sett for meg at oppgaven skulle handle mer om hvilken hjelp og støtte informantene ønsket og hadde behov for i voksen alder, men jeg oppdaget etter hvert at det var i barndommen de ønsket at de hadde hatt den hjelpen og støtten jeg trodde de hadde behov for i dag, så selv om oppgaven min handler om voksne som stammer, har jeg sett det verdifulle i å få et innblikk i barndom og hvilken støtte som er verdifull å sette inn, for å kunne opparbeide seg selvaksept og følelse av å kunne håndtere stammingen.

6.2 Oppsummering

Formålet med denne oppgaven var å synliggjøre hvilken hjelp og støtte voksne personer som stammer kunne ha nytte av. Ved hjelp av problemstilling:» Hva opplever voksne personer som stammer er, og har vært god støtte fra nærmiljøet og fagpersoner? Og har de fått den hjelpen de eventuelt følte de hadde behov for i barndommen.» og med forskerspørsmålene: Hvordan best bli støttet av nærpersoner? Og: Hvordan best bli støttet av fagpersoner? Har jeg søkt svar ved å bruke kvalitativt intervju med tre voksne som stammer.

Gjennom datamaterialet, intervju og analyse har jeg kommet frem til at det kan tyde på at tidlig innsats er viktigste her. Det å komme i gang tidlig med stammebehandling kan være utslagsgivende for kommunikasjon, sosial tilhørighet og selvrealiseringen for en som stammer. Studien viser også at det har vært lite informasjon til foreldre og nærmiljø. Men studien viser også at selv om kandidatene har hatt en barndom og ungdomstid med mye usikkerhet, så har de greid å opparbeide seg en trygghet i seg selv som voksne.

Vi som logoped er må jobbe for å øke kunnskap om stamming, og vi må sørge for at de som har behov for hjelp får informasjon om at det finnes muligheter for å få hjelp uavhengig av alder.

6.3 Videre studier

I løpet av arbeidet med denne oppgaven dukket det opp flere temaer som kunne vært interessant å jobbe videre med, blant annet ble jeg nysgjerrig på temaet foreldreinvolvering, og det kunne ha vært interessant å forske på hvor mye foreldre involvering har å si for at

barnet skal oppleve selvaksept og bedre sosial mestring. Hvilke resultater det hadde jeg fått hvis jeg hadde prøvd ut Michael Palins, Parent- child interaction therapy for early childhood stammering på norske barn og foreldre?

Kilder

- Afasiforbundet i Norge. (2019). hentet 11.05.2022 fra https://afasi.no/wp-content/uploads/2019/03/2019_Juni_Afasiforbundet_Statusrapport-logoped-Norge-1.pdf
- Alm, P, A. (2021). *Grenser i menneskelig nevrovitenskap*; Lausanne (26. aug 2021). DOI:10.3389/fnhum.2021.662204.
- Befring, E. Tangen, R. (red.). (2014) *Spesialpedagogikk*. (utg.5). Cappelen Damm As.
- Benedichte, C. Olsen, R. Sønsterud, H. (2017). Stammings skjulte sider-de emosjonelle og sosiale sporene. I A, Albrigtsen. T, Stauri. M, Aa, Wright (red.). *Ord til besvær: Livet med stamming*. (s.161-168). Abstrakt Forlag AS.
- Boyle, Michael, P. 2018. *Vedtatt stigmat og følte stigma opplevd av voksne som stammer*. Journal of speech- patologi bind 73, mai-juni 2018.side 50-61.
- Boyle, Michael; P, Chagachbanian, Nikole, J. «*Usikkerhet og oppfattet kontroll som prediktorer for kommunikativ deltakelse og mental helse hos voksne som stammer*». American journal of speech-patologi 31. no.2 (2022): 757-769.
- Brenna, L, R. (2004) *Sangam, integrering og inkludering*. Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.
- Folketrygdloven. (2021). *Lov om folketrygd*. (folketrygdlova). hentet 23.04.2022 fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-12-17-146>
- Grenness, T. (2001). *Innføring i vitenskapsteori og metode*. Universitetsforlaget.
- Guitar, B. McCauley, Rebecca. (2010). *Treatment of stuttering. Established and emerging interventions*. Limpincott Williams & Wilkins.
- Gundersen, K. Moynahan, L. (2006). *Nettverk og sosial kompetanse*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Hartelius, L. Nettelbladt, U. Hammarberg, B. (red). (2008). *Logopedi*. Forfatterne og Studentlitteratur AB.
- Hjelmervik, E. Hartveit, G. Olsen, W. (2010). *Utfordringer og undringer*. en samling spesialpedagogiske artikler fra Statped Vest.
- Johannessen, A. Tufte, P, A. Cristoffersen, L. (2021). *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelige metode*. (6. utg.). Abstrakt Forlag.
- Johansson, I. (2001). *Språkutvikling hos barn med språkvansker 1*. Performativ kommunikasjon. Info vest forlag..
- Kelman, E. Nicholas, A. (2008) *Practical Intervention for Early Childhood Stammering*. Speechmark Publishing Ltd.
- Kelman, E. Nicholas, A. (2020). (second edition). *Palin Parent- Child interaction therapy for early childhood stammering*. Routledge.
- Klein, J, F. Hette S, B. (2004). *The impact of stuttering on employment opportunities and job performance*. Journal of fluency disorders 29.nr. 4. 255-273.
- Knudsen, P, F. og Christmann, H. (2015). *Verdt å vite om stamming*. Info Vest Forlag AS.
- Larsen, A, S. Luthen, G, S. Ulla, B. (2021). *Tillit, tenkning og trøbbel, i profesjonsveiledning*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lind, M. og Kristoffersen, K, E. (2014). *Når språket svikter, Norsk grammatikk i et klinisk perspektiv*. Novus AS.
- LOVDATA. Lov om Universiteter og høyskoler, hentet 27.04.2022 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15/KAPITTEL_1-4#%C2%A74-3
- Lund, T. Haugen, R. (2006). *Forskningsprosessen*. Unipub Forlag.

Mæle, S. og Vågen, B, K. (2017). *Verdt å vite om språkvansker*. Info Vest Forlag AS.

NHI.NO. *Stamming vedrørende førskolebarn*. utgiver Norsk Elektronisk Legehåndbok. hentet 26.04.2020 fra

<https://nhi.no/familie/barn/stamming-rad-forskolebarn/>

NIFS Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale. *Ny doktorgrad dokumenterer hva som virker i behandling av stamming*. hentet 03.05.2022 fra

<https://www.stamming.no/ny-doktorgrad-dokumenterer-hva-som-virker-i-behandling-av-stamming>

NIFS Norsk Interesseforening for stamming og løpsk tale. *Nye informasjonsbrosjyrer om stamming og løpsk tale til barnehager og skoler*. hentet 28.04.2022 fra

<https://www.stamming.no/nye-informasjonsbrosjyrer-om-stamming-og-lpsk-tale-til-barnehager-og-skoler>

NIFS Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale. *Taleflytvansker i arbeidslivet*. hentet 20.04.2022 fra

<https://www.stamming.no/>

NIFS Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale. *Taleflytvansker i skolen*. hentet 22.04.2022 fra

<https://www.stamming.no/taleflytvansker-i-skolen>

Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier, den skrivende forskeren*. Universitetsforlaget.

Olsson, H. Sörensen, S. (2003). *Forskningsprosessen, kvalitative og kvantitative perspektiver*. Gyldendal Norsk Forlag.

Regjeringen. no. Barne og familiedepartementet. (2021). *Familie og barn*. Hentet 03.05.2022 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/id213/>

Rentschler. G. J. (2012). *Here`s How to Do Stuttering Therapy*. Plural publishing.

Rygvold, A, L. Ogden, T. (2017). *Innføring i spesialpedagogikk*. (red.). (utg. 5). Gyldedal Norsk Forlag AS.

Sjøstrand, S. (2017). Stamming: en stigmatiserende vanske? I A, Albrigtsen, T, Stauri, M, Aa, Wright (red.). *Ord til besvær : Livet med stamming*. (s. 145-160). Abstrakt Forlag AS.

Statped, Statlig Spesialpedagogisk Tjeneste. (2020). *Hva er stamming*. hentet 23.04.2022 fra <https://www.statped.no/taleflytvansker-stamming-og-lopsk-tale/hva-er-stamming/>

Statped, Statlig Pedagogisk Tjeneste. (2020). *Slik jobber statped med stamming*. Hentet 23.04.2022 fra <https://statped.no/taleflytvansker-stamming-og-lopsk-tale/stamming/slik-jobber-statped-med-stamming/>

Statped, Statlig Spesialpedagogisk Tjeneste. (2022). *Stamming i barnehagealder*. Hentet 23.04.2022 fra <https://www.statped.no/taleflytvansker-stamming-og-lopsk-tale/stamming-i-barnehagealder/#oppdage-stamming>

Statped, Statlig Spesialpedagogisk Tjeneste. (2019). *Stamming i praksisrettet perspektiv*. Hentet 11.05.2022 fra <https://statped.no/laringsressurser/sprak-og-tale/stamming-i-et-praksisrettet-perspektiv/>

Sønsterud, H. Hoff, K. (2017). Hva er stamming. I A, Albrigtsen, T, Stauri, M, Aa, Wright (red.), *Ord til besvær: Livet med stamming*. (s.123-132). Abstrakt Forlag AS.

Sønsterud, H. Sjøstrand, Å. Hoff, K. (2017). Å håndtere stammingen. I A, Albrigtsen, T, Stauri, M, Aa, Wright (red.). *Ord til besvær: Livet med stamming*. (s. 133-144). Abstrakt Forlag AS.

Thichenor, Seth E. Yaryss, J Scott. *Stamming som definert av voksne som stammer*. Tidsskrift for tale-, språk- og hørselsforskning, 2019-12-01, Vol.62 (12), s.4356-4369.

TVEPS. Senter for tverrprofesjonell samarbeidslæring. (2019). *Hvorfor er det viktig med tverrfaglighet*. hentet 21.04 2022 fra

<https://www.uib.no/tveps/130481/%E2%80%93-hvorfor-er-det-viktig-med-tverrfaglighet>

Wittek, L. (2012). *Læring i og mellom mennesker, en innføring i sosiokulturelle perspektiver*. Cappelen Damm AS.

Wright, M, Aa. (2017). Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale (NIFS). -40 år med stammekamp. I A, Albrigtsen. T, Stauri. M, Aa, Wright (red.). *Ord til besvær: Livet med stamming*. (s.169-177). Abstrakt Forlag AS.

Yairi, E. Ambrose, N. (2013). *Epidemiology of stuttering; 21st century advances*. Journal of Fluency Disorders 28, 66-87.

Yairi, E. Seery, C, H. (2015). (2.utg). *Stuttering, Foundations and Clinical Applications*. Pearson Educations.

Vedlegg 1: Informasjon og samtykkeskjema.

Vil du delta i forskningsprosjektet «Opplevd og ønsket støtte for voksne som stammer»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hva personer som stammer selv opplever som god støtte, både fra deres nærpåsoner og fra fagpersoner som jobber med stamming. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet er en masterstudie ved Nord universitet, Fakultet for lærerutdanning, kunst og kultur, og hvor jeg ønsker å undersøke hva personer som stammer vurderer som god støtte, og om de opplever å få den støtten de ønsker tilknyttet stammingen. Et overordnet mål er å finne ut hvordan jeg i min fremtidige jobb som logoped kan legge til rette for en best mulig oppfølging for personer som stammer.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Nord universitet, Fakultet for lærerutdanning, kunst og kultur, er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Studien inkluderer voksne som stammer, og dersom du har erfaring eller ideer til hvordan andre best kan støtte personer som stammer, er du velkommen til å være med i studien.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du har lyst til å delta, vil det innebære at du stiller til intervju. Intervjuet vil vare ca. en time. Intervjuet kan gjennomføres fysisk på et avtalt sted og til et avtalt tidspunkt som passer for deg. Dersom det er enklere å møtes digitalt, er det også mulig. Det vil bli gjort et lydopptak av intervjuet, og jeg ønsker å ta notater underveis. Det vil ikke bli notert navn eller andre ting som kan være personidentifiserbart.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålet beskrevet ovenfor. Alle opplysningene behandles konfidensielt og i samsvar med personvern regelverket. Det er kun meg, prosjektansvarlig og min veileder som vil ha tilgang til opplysningene underveis i prosjektet. All informasjon vil anonymiseres og opptaket slettes etter at transkripsjonene er fullført. Ved formidling av forskningsresultatene vil ingen kunne kjenne deg igjen i masteroppgaven. Navnet og kontaktopplysningene dine vil ikke bli lagret, og opplysningene vil også være adskilt fra øvrige data. Navnet ditt vil bli endret til et fiktivt navn i oppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres underveis og slettes når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 31.12 2022.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Nord universitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Nord Universitet ved Prosjektansvarlig: - Karianne Berg

Førsteamanuensis

Fakultet for lærerutd., kunst og kultur

Levanger

karianne.berg@nord.no

+47 75 51 77 51

Vårt Personvernombud:

-Toril Irene Kringen

Seniorrådgiver

Økonomi og HR

Stjørdal

toril.i.kringen@nord.no

+47 74 02 27 50

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Hilda Sønsterud

Forsker/veileder

Aina Kristindatter Hammer

Student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet om stamming, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2

Intervjuguide

Opplevd og ønsket støtte hos voksne som stammer

Hvordan best bli støttet av nærpersoner

- 1 - Stammering oppleves ofte forskjellig, hvordan er det for deg?
- 2 - Hvis du vil beskrive stammeringen over tid, hvordan har stammeringen vært for deg?
- 3 - Hvis det er slik at stammeringen har vært utfordrende for deg, på hvilken måte?
- 4 - Har du fått støtte fra noen du kjenner /nærpersoner, i så fall hvem?
- 5 - Hva opplever du som god støtte?
- 6 - Hva kan de som er rundt deg til daglig gjøre for å støtte deg?
- 7 - Og hva bør de helst ikke gjøre?
- 8- Hvilke reaksjoner opplever du i møte med andre, når det gjelder stammeringen?
- 9- Påvirker stammeringen deg i å ta kontakt med nye folk?
- 10- Hvordan vil du at andre skal reagere når du stammer?
- 11- Opplever du at kommunikasjon er utfordrende i din jobb?
- 12- Hvordan kunne en potensiell arbeidsgiver ha støttet deg?
- 13- I hvilken grad følte du deg ivaretatt av barnehage, skole med hensyn til stammeringen?
- 14 - Hva tenker du kunne vært annerledes hvis du hadde fått mer hjelp i barndommen?
- 15 - Hva hadde du vurdert som god støtte i dag?

Hvordan best bli støttet av fagpersoner

- 16- Har du tidligere hatt noen form for profesjonell støtte/stammebehandling for din stammering? I så fall, hvilke erfaringer har du? (fra evt. logoped, psykolog, andre fagpersoner?) med eventuell stammebehandling?
- 17- Hvis logopeder samarbeidet oftere med andre fagpersoner, hva tenker du kunne være tverrfaglig- godt samarbeid?
- 18- Er det noe annet du ønsker å tilføye?

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Vurdering

Referansenummer

512029

Prosjekttittel

Stamming

Behandlingsansvarlig institusjon

Nord Universitet / Fakultet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag / Logopedi, spesialpedagogikk, tilpasset opplæring

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Karianne Berg, karianne.berg@nord.no, tlf: 75517751

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Aina Kristindatter Hammer, ainahammer@hotmail.com, tlf: +4797789697

Prosjektperiode

01.10.2021 - 31.12.2022

Vurdering (2)

28.03.2022 - Vurdert

Personverntjenester har vurdert endringen registrert 18.02.2022.

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 28.03.2022. Behandlingen kan fortsette.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos oss: Henrik Netland Svensen

Lykke til videre med prosjektet!

11.01.2022 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 11.01.2022 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og personverntjenester. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om helseforhold frem til 31.12.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

Vi vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Vi vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Vi legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

